

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

ДУФЕНЮК ОКСАНА МИХАЙЛІВНА

УДК 340:343.1

**КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ БАЛАНСУ
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ:
ІНСТИТУЦІЙНИЙ, ПРАВАЗАСТОСОВНИЙ,
ОСОБИСТІСНИЙ РІВНІ**

Спеціальності:

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Львів – 2023

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському державному університеті внутрішніх справ самостійно.

Опоненти:

доктор юридичних наук, професор
КЕЛЬМАН Михайло Степанович,
Навчально-науковий інститут права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»,
професор кафедри теорії права та конституціоналізму

доктор юридичних наук, професор
ТІТКО Іван Андрійович,
Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри кримінального права
та кримінально-правових дисциплін

доктор юридичних наук, професор
ТЕТЕРЯТНИК Ганна Костянтинівна,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
завідувач кафедри кримінального процесу
та криміналістики

Захист відбудеться 19 січня 2024 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.05 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. Б. Гришук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Справедливе правосуддя традиційно асоціюється з Фемідою, яка тримає в руках терези. Цей символізм презентує потребу зважування цінностей та інтересів, фактів і доказів, аргументів і позицій. Інтелектуальна операція балансування розглядається як шлях до отримання правильного процесуального рішення. Однак до того часу, коли в кримінальному провадженні сторони обвинувачення і захисту потраплять до залу суду, поза його межами відбувається багато процесів, вмикаються різні механізми, з'являються численні дихотомії, для яких також важливим є дотримання рівноваги, узгодженості та пропорційності. Залишення цих «інших» рівнів і субрівнів балансу поза межами ґрунтового фахового дискурсу часто формує підставу для викривленого уявлення про бездіяльність чи несумлінність працівників органів досудового розслідування, прокуратури та суду в той час, коли насправді надмірне навантаження, обмежені ресурси, недоліки процесуального законодавства чи інституційної організації стають перешкодою на шляху до справедливого правосуддя. Хибність в одному детермінує проблеми в іншому, а нагромадження таких проблем суттєво ускладнює реалізацію завдань, визначених ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України.

Особливо гостро проблематика балансу в кримінальному провадженні постає в умовах сучасних викликів. Складні реалії змушують переглянути сформовані традиційні підходи до функціонування системи кримінального провадження, мотивують до активних кроків подолання тих чинників, які перешкоджають досягненню справедливості, адже суспільство очікує суттєвих змін у реальному житті, а не тільки проголошення верховенства права у текстах нормативно-правових актів, концепцій та конвенцій. Вказані аргументи доводять актуальність, наукову та практичну значущість обраної теми дослідження та спонукають до поглибленого наукового пошуку.

Впровадження дієвих реформ, імплементація міжнародних стандартів кримінальної процесуальної діяльності, ефективне оцінювання ризиків та визначення пріоритетних напрямів удосконалення правових інститутів, формування стратегії розвитку інституційної інфраструктури кримінального провадження потребує на доктринальному рівні знання та розуміння іманентної «механіки» балансу. Втім на інтелектуальних просторах правової науки не знайшлося жодної ґрунтовної праці, яка б формувала комплексне уявлення про баланс у кримінальному провадженні. У середовищі дослідників-процесуалістів домінує прагматизм, що вбачається у спрямуванні зусиль на вирішення конкретних проблем правозастосовної практики, концентрації уваги на балансуванні конкуруючих інтересів. Натомість пошуки в теорії права дають змогу значно розширити горизонт мислення, знайти фундаментальні ідеї про ідеали гармонії, справедливості, захисту людини від свавілля, межі дискреції, механізми ефективного врядування, з якими генетично пов'язана «серцевина» балансу. Так окреслилися контури дослідження на перетині двох предметних сфер права.

Бінарність позиції, крізь яку проєктується дослідницька ініціатива, детермінує багатоманітність джерельної основи. Суттєвий внесок у розвиток проблематики балансу в праві здійснили фахівці у галузі теорії та філософії права: О. Балинська, В. Бігун, М. Братасюк, Н. Буроменська, В. Гончаренко, С. Головатий, О. Гришук, Ю. Євтошук, Л. Ісмаїлова, В. Кампо, М. Кельман, М. Костицький, М. Козюбра, Ю. Констанкевич, Л. Наливайко, О. Панкевич, Т. Полянський, П. Рабінович, О. Рогач, А. Селіванов, М. Оніщук, О. Чепис, М. Цимбалюк, Г. Юдківська та ін.; фахівці у галузі кримінального процесуального права та криміналістики: Ю. Алєнін, І. Басиста, П. Біленчук, Р. Благута, Н. Бобечко, Г. Борейко, В. Вапнярчук, Н. Глинська, І. Гловюк, В. Городовенко, В. Дрозд, В. Журавель, Д. Іщенко, О. Капліна, Н. Карпов, О. Кібенко, М. Костін, О. Кучинська, Л. Лобойко, В. Маляренко, М. Маркуш, В. Михайленко, Ю. Мирошніченко, А. Мірошніченко, В. Нор, С. Погребняк, М. Погорецький, В. Рогальська, В. Тіщенко, В. Тertiшник, Г. Тетерятник, І. Тітко, О. Торбас, В. Трофименко, С. Чернявський, Ю. Черноус, В. Шепітько, М. Шепітько, М. Шумило, О. Яновська, А. Ярмолук та ін.

Вагоме значення для осмислення проблематики балансу мали праці зарубіжних правників. До грона таких фахівців входять: А. Алейнікоф (A. Aleinikoff), Р. Алексі (R. Alexy), А. Барак (A. Barak), С. Броніт (S. Bronitt), Е. Віано (E. Viano), Л. Вільдхабер (L. Wildhaber), Р. Гінсбург (R. Ginsburg), Г. Гравер (H. Graver), С. Гріп (S. Greer), О. Грос (O. Gross), А. Каллен (A. Cullen), Б. Кардозо (B. Cardozo), Е. Лєтовська (E. Łętowska), Н. Мавронікола (N. Mavronicola), П. Макфаден (P. McFadden), Г. Пакер (H. Packer), Дж. Петер (J. Peter), Р. Познер (R. Posner), Дж. Сандерс (J. Sanders), Г. Флетчер (G. Fletcher), Л. Хаджар (L. Hajjar) та ін.

Визнаючи значущість численних праць указаних і багатьох інших авторів, важливо підкреслити, що, попри намагання осмислити феномен правового балансування, низка питань досі залишаються об'єктом дискусій і потребують подальшого вивчення. Узагальнення наукових джерел продемонструвало відсутність системності, фрагментарність та складність вирішення різновекторних аспектів балансу і на рівні загальнотеоретичному, і на рівні практичної реалізації в кримінальному провадженні, що підтверджує актуальність та важливість обраної теми дослідження. Постає важлива *теоретико-прикладна проблема*, розв'язання якої матиме загальнонаціональне значення і зміст якої полягає у формуванні концептуальних основ забезпечення балансу в кримінальному провадженні як однієї із ключових передумов втілення верховенства права та реалізації справедливого правосуддя в умовах сучасних тенденцій та викликів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках розробки тематики науково-дослідних робіт Львівського державного університету внутрішніх справ: «Держава і право: філософсько-правовий та теоретико-історичний виміри» (номер державної реєстрації 0122U002405, 2022–2025 р.); «Протидія кримінальним правопорушенням, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти» (номер державної реєстрації 0121U113930, 2021–2024 р.). Дослідження

підготовлено з урахуванням Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021, в якій визначено засади та напрями подальшого сталого функціонування та розвитку системи правосуддя з урахуванням кращих міжнародних стандартів та практик; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021, в якій акцентовано на необхідності розв’язання системних проблем у сфері забезпечення, реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах нових викликів, що постали перед українським суспільством. Дисертація відповідає Пріоритетним напрямкам фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права, визначеним у Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 рр., затвердженій постановою загальних зборів Національної академії правових наук від 26 березня 2021 р. № 12-21. Зокрема йдеться про п. 17 «Пошук та забезпечення балансу публічних інтересів держави та прав, свобод та інтересів людини» розділу 1.1 «Правові механізми забезпечення і захисту прав та свобод людини»; п. 18 «Розробка доктрини та теоретико-методологічних основ формування сучасної кримінальної процесуальної політики», п. 19 «Теоретичні засади підвищення ефективності правосуддя та забезпечення доступу до правосуддя» розділу 1.15 «Фундаментальні та прикладні проблеми наукового забезпечення боротьби зі злочинністю в Україні».

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є розроблення комплексу концептуальних і прикладних засад забезпечення балансу в кримінальному провадженні з урахуванням історичного досвіду, сучасних глобальних тенденцій та викликів.

Досягнення мети передбачає вирішення таких *завдань*:

- визначити генеалогію ідеї балансу в науковій доктрині та репрезентувати методологію дослідження;
- охарактеризувати динаміку трансформації інститутів кримінального процесуального права у радянську епоху та пострадянський період;
- розробити концептуальну модель балансу у кримінальному провадженні;
- з’ясувати витоки, зміст та ключові компоненти інституційного рівня балансу в кримінальному провадженні;
- встановити закономірності балансу ресурсного забезпечення та реалізації завдань у кримінальному провадженні;
- узагальнити концептуальні засади балансу в кримінальному провадженні у контексті дихотомії «мета – засоби»;
- розглянути співвідношення наднаціонального та національного елементів системи в контексті функціонування Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) та його інституційного впливу;
- розкрити зміст, правові механізми забезпечення та характеристики балансу приватних і публічних інтересів на рівні правозастосовної практики;
- скласти характеристику наукових засад балансування процесуальних можливостей сторін та правових позицій у кримінальному провадженні;

- обґрунтувати суттєві положення балансу науки та практики у кримінальному провадженні;
- установити співвідношення змісту та форми у кримінальному провадженні;
- виявити закономірності балансування об'єктивності та суб'єктивності у кримінальному провадженні;
- проаналізувати онтологію балансу в дихотомії «освіта – практика», проєктовану в площину кримінального провадження;
- систематизувати підходи та засади балансу моралі й права в контексті кримінальної процесуальної діяльності.

Об'єкт дослідження – дія права та його соціальна ефективність у суспільних відносинах, що виникають у зв'язку з кримінальним провадженням.

Предмет дослідження – концептуальна модель балансу в кримінальному провадженні, яка охоплює інституційний, правозастосовний та особистісний рівні.

Методи дослідження. Досягнення окресленої мети та виконання дослідницьких завдань зумовило застосування специфічного методологічного кластеру засад, підходів та методів наукового пізнання, що уможливило отримання достовірних та науково обґрунтованих результатів і висновків. В основі запропонованого дискурсу закладені світоглядні переконання та ідеї верховенства права і справедливості, усвідомлення потреби захисту людини, її гідності, її прав і свобод від свавілля. *Історико-правовий підхід* забезпечив вивчення історії становлення та функціонування окремих правових інститутів, еволюції концепту «баланс» у правовій науці в темпоральній ретроспективі (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 4.3). *Порівняльно-правовий підхід* забезпечив пошуки спільного та відмінного в інтерпретації балансу в різних контекстах (підрозділи 3.1, 3.2, 4.1), порівняння різних моделей кримінального провадження (підрозділ 2.3), порівняння зарубіжного досвіду і національної практики (підрозділи 2.3, 2.4, 3.2). *Системний підхід* уможливив погляд на баланс у кримінальному провадженні як на динамічну і складну систему, в якій урівноважуються численні компоненти, кожен з яких має автентичний аксіологічний зміст і важливу діяльнісну складову, яка актуалізується у правозастосовній практиці (підрозділ 1.3, розділи 2, 3, 4). *Функціональний підхід* надав можливість розглядати проблематику балансу у тісному зв'язку з процесуальними функціями обвинувачення, захисту та здійснення правосуддя, а також вивчати рівновагу, узгодженість та пропорційність як умови якісного функціонування кримінального провадження (підрозділ 1.3, розділи 2, 3, 4). *Синергетичний підхід* забезпечив погляд на змодельовану систему балансу в контексті постійного руху від неупорядкованого стану до впорядкованості, зв'язку системи балансу у кримінальному провадженні із зовнішніми та внутрішніми викликами і мегатрендами, розгляду множинних сценаріїв подальшого розвитку (підрозділи 2.4, 3.3). *Феноменологічний підхід* став основою для пізнання процесів балансування, які відбуваються у свідомості суб'єкта кримінально-процесуальної діяльності і стосуються формування внутрішнього переконання, розвитку рефлексійної компетентності, абстрагування від власного

суб'єктивізму, вирішення морально-правових дилем, які виникають у кримінально-процесуальній діяльності (підрозділи 4.1, 4.2, 4.3). *Ризик-орієнтований підхід* забезпечив прогнозування ризиків дисбалансу, визначення його передумов, ознак та наслідків (підрозділи 2.1, 2.3, 2.4, 3.2). У ході дослідження було використано *метод моделювання* для формування цілісної концептуальної моделі балансу в кримінальному провадженні; *формально-юридичний метод* для розробки окремих правових дефініцій, пропозицій змін до законодавства; *логічні методи* (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія) для визначення ознак, критеріїв класифікацій, тенденцій інноваційного розвитку досліджуваних правових інститутів; *соціологічні методи* та ін.

Інформаційною базою дослідження слугували нормативно-правові акти; судові рішення; наукові праці українських та іноземних фахівців у галузі теорії та історії держави і права, філософії права, кримінального процесу, криміналістики тощо; аналітичні звіти та доповіді; публікації, розміщені в електронних репозитаріях та інших інтернет-ресурсах; результати проведених анкетувань працівників органів Національної поліції та здобувачів вищої освіти (всього 321 респондент).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першою в Україні кваліфікаційною науковою працею, в якій на концептуальному рівні запропоновано вирішення теоретико-прикладної проблеми забезпечення балансу в кримінальному провадженні. До найбільш важливих результатів дослідження, які одержані самостійно та вирізняються новизною, слід віднести такі положення:

за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень:

вперше

– доведено, що ідея балансу в праві має генетичні зв'язки з ідеями справедливості, гармонії суспільного життя, недопущення свавілля, та кодується у розмаїтті підходів домінантних правових доктрин у різні історичні періоди аж до середини ХХ ст., коли цей напрям став трендом американської та європейської юриспруденції, набув більш конкретизованого змісту і зводився до дискурсу про цінності та інтереси сторін, які постали перед обличчям суду;

– окреслено політико-правовий контекст формування сучасного кримінального провадження у визначених темпоральних межах радянського та пострадянського періоду, що дає змогу простежити динаміку трансформації окремих правових інститутів та зрозуміти причини окремих конструктивних та деструктивних тенденцій у правовому регулюванні;

– розроблено концептуальну модель забезпечення балансу у кримінальному провадженні, яка охоплює (1) інституційний, (2) правозастосовний, (3) особистісний рівні. Кожен рівень має субрівні балансу: інституційний – баланс повноважень, функцій, предмета відання органів, уповноважених здійснювати кримінальне провадження, баланс у дихотоміях: «завдання – ресурси», «мета – засоби», «національне – наднаціональне»; правозастосовний – баланс цінностей та інтересів, баланс процесуальних можливостей, баланс правових позицій, баланс науки і практики, баланс змісту і форми; особистісний –

баланс об'єктивності та суб'єктивності, баланс освіти та практики, баланс моралі та права. Наголошено, що баланс у кримінальному провадженні слід розглядати як індикативну ознаку розвитку демократичних інституцій та втілення ідеї верховенства права у державі, а запропонована системна візія формує засадничі підвалини для стратегічного планування розвитку профільних структур; діагностики ризиків порушення рівноваги та кризових ситуацій, усунення чинників, які мають потенційний руйнівний вплив на систему кримінального провадження, втрату довіри суспільства до державних інституцій; адаптації органів досудового розслідування, прокуратури та суду до нових викликів та умов функціонування; генерування та впровадження інноваційних проєктів у досудове розслідування та судове провадження;

– запропоновано розуміння поняття інституціоналізації у кримінальному провадженні як процесу еволюції та розвитку інститутів та інституцій, необхідних для забезпечення виконання функцій органами досудового розслідування, прокуратури, суду та інших уповноважених суб'єктів під час кримінального провадження, ефективної організації та управлінської діяльності, взаємодії та контролю, результатом яких є виконання завдань, передбачених кримінальним процесуальним законодавством;

– аргументовано, що інституційний баланс передбачає нормативно врегульовану узгодженість функцій та повноважень різних органів державної влади з метою налагодження ефективної взаємодії між ними під час виконання завдань кримінального провадження; запропоновано диференціювати вертикальний та горизонтальний виміри інституційного балансу;

– визначено типологію реальних і потенційних викликів, які здатні суттєво ускладнювати діяльність ЄСПЛ в сучасних умовах: (1) нечіткість меж дискреції в інтерпретації та універсалізації стандартів; (2) обмеженість герменевтичного впливу; (3) невиконання рішень; (4) необхідність обробки постійно зростаючого значного масиву справ; (5) тенденції політичної трансформації у Західній Європі з коливаннями від ліберальної демократії до націоналізму та автократії;

– запроваджено до наукового обігу авторське визначення поняття правової інклюзії, яким пропонується позначати засаду функціонування держави і напрям гуманітарної політики, в основі якої є ідея «суспільства для всіх» і яка передбачає вжиття заходів для забезпечення соціальної інтеграції в реалізації прав, свобод, законних інтересів, посиленні гарантій доступу до правничих продуктів і послуг, доступу до професії в сфері права, а також для подолання соціальної ексклюзії осіб, які у конфлікті з законом;

– визначено тривимірний морально-правовий сенс окремої думки судді, який реалізується у таких аспектах: (1) консеквентний – зняття моральної відповідальності за наслідки ухваленого рішення; (2) деонтологічний – виконання морального обов'язку висловити думку, яка репрезентує альтернативну морально-правову позицію, інтерпретацію права на засадах справедливості з точки зору автора; (3) аксіологічний – апелювання до моральної аргументації, цінностей у тексті окремої думки, що може вплинути на перспективу зміни правового регулювання у майбутньому;

удосконалено:

– теоретико-методологічне підрунтя функціонування ЄСПЛ, що виявилось у виокремленні (1) інтеграційного, (2) аксіологічного, (3) правозахисного, (4) герменевтичного, (5) контрольного-наглядного регуляторного впливу ЄСПЛ у сфері захисту основоположних прав людини на рівні наднаціональному та продукуванні змін у законодавстві та практиці на рівні національному;

– наукові погляди щодо концепції зловживання правами, що вбачається в обґрунтуванні доречності оптимізації термінології та застосуванні терміна «недобросовісного використання права» як більш релевантного, впровадження засади *bona fides* у кримінальному процесуальному законодавстві, а також в узагальненні на прикладі кримінального провадження типових сфер та способів недобросовісного використання процесуального права, формування на концептуальному рівні системного механізму протидії такому явищу через застосування проактивних та реактивних заходів;

– теоретико-правове обґрунтування інституту окремої думки судді, що виявилось в узагальненні аргументації критиків інституту окремої думки судді ((1) відсутність прямих правових наслідків; (2) деструктивний вплив на інституцію; (3) неправильні мотиви, неефективне використання часу; (4) множинність сенсів; (5) порушення таємниці нарадчої кімнати, засади незалежності судді) та аргументації прихильників інституту окремої думки судді ((1) правотворчий потенціал; (2) демократизм; (3) підвищення якості рішень, а відтак довіри до інституцій; (4) часткова сатисфакція для сторони, яка програла);

набули подальшого розвитку:

– аргументація заборони катувань та тортур, новизна якої вбачається у диференціації типових механізмів застосування насильницьких дій іноземними правоохоронними органами щодо правопорушників в сучасних умовах;

– теоретико-методологічне обґрунтування правових позицій Верховного Суду (далі – ВС), що, на відміну від існуючих підходів, передбачає впровадження додаткових критеріїв класифікації за змістом (правові позиції – рекомендації, правові позиції – дефініції, правові позиції – роз'яснення, правові позиції – висновки) та залежно від сфери впливу (десигнативні (стосуються вирішення однотипних ситуацій правозастосування), денотативні (стосуються вирішення конкретної ситуації у конкретній справі));

– вчення про синергію правової науки і практики на прикладі кримінального провадження, в якому запропоновано розмежовувати (1) макрорівень (розробка та втілення стратегії розвитку інститутів кримінального процесуального права та його інституційної інфраструктури), (2) мезорівень (робота у межах спеціалізованих кластерів зацікавлених суб'єктів, які опрацьовують певну науково-прикладну проблему), (3) мікрорівень (вирішення конкретних завдань у конкретному кримінальному провадженні). Характерним для першого та другого рівнів є циклічний ланцюг дифузії інформації, яка транслюється через певні продукти та форми взаємодії;

за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність:

вперше:

– розкрито природу балансу як засади функціонування кримінального провадження, як процесу знаходження рівноваги, узгодженості, пропорційності і як правового явища, якому властиві системотворчий потенціал, білатеральність, динамічність, і який має відповідати усталеним уявленням про справедливість;

– визначено елементи інституційного середовища кримінального провадження (інституційна інфраструктура, норми права, інституційні умови, інституційне управління, інституційні механізми, формальна практика, неформальна практика, громадські інституції, інституційні ризики дисбалансу, суспільний контекст) та охарактеризовано зміст кожного з них;

– розроблено індикативну систему недоліків, які впливають на функціонування інституційної інфраструктури кримінального провадження (недоліки правового регулювання; недоліки організаційного характеру; недоліки неформальної практики; недоліки стратегії інституційних реформ), що створює основу для оптимізації кримінальної процесуальної політики;

– запропоновано диференціювати три категорії ризиків дисбалансу в кримінальному провадженні у дихотомії «мета – засоби» ((1) ризики категорії «правильність засобів важливіша за мету»; (2) ризики категорії «мета важливіша, ніж засоби»; (3) ризики категорії деформованої мети і деформованих засобів), що дає змогу ухвалювати рішення, спрямовані на попередження загроз;

– обґрунтовано, що забезпечення балансу приватних та публічних інтересів у кримінальному провадженні відбувається через застосування правових механізмів: (1) симетричного, (2) охоронного, (3) компенсаційного, (4) інтерпретаційного, (5) консенсусного та (6) пропорційного. Попри вразливість механізму пропорційності до критики щодо неможливості «порівнювати непорівнюване», констатовано ціннісний, стабілізуючий, дисциплінуючий, стимулюючий та адаптаційно-корегуючий позитивні ефекти його використання у кримінальному провадженні;

– запропоновано диференціювати (1) формально-темпоральний, (2) змістовний та (3) морально-етичний критерії визначення недобросовісного використання процесуальних прав і повноважень у кримінальному провадженні, що сприяє кращому розумінню фактичних підстав для застосування реактивних заходів реагування;

– обґрунтовано доцільність розмежовувати приватну і публічну правові позиції у кримінальному провадженні, визначено їх зміст, структуру, окремі характеристики та відмінності, які полягають у різному ступені вимогливості до (1) аргументації; (2) форми викладу; (3) умов формулювання; (4) сталості правової позиції, а також розроблено мультивекторну систему балансу правових позицій у кримінальному провадженні;

– доведено, що наука і практика кримінального провадження потребують адаптації до глобальних правових, соціальних та безпекових мегатрендів, охарактеризовано їх зміст, що дає змогу прогнозувати трансформацію кримінального провадження в темпоральній перспективі;

– визначено зміст медійної криміналістичної псевдонауки та запропоновано типологію впливу медійної криміналістичної псевдонауки на суспільство (CSI-ефект), в рамках якої обґрунтовано та верифіковано (1) позитивний ефект (іміджевий, освітній, мотиваційний) та (2) негативний ефект (імперативний, криміногенний, конфліктогенний), а також доведено на цій основі доцільність впровадження реверсної моделі проактивної протидії потенційним ризикам деформації загальносуспільного уявлення про синергію науки і практики у кримінальному провадженні;

– запропоновано розрізнити три типи формалізму в кримінальному провадженні: (1) стандартний формалізм, який є атрибутом кримінального провадження в демократичному суспільстві, що забезпечує стандартизацію, єдність, передбачуваність, визначеність правозастосовної практики, прозорість процедур, підстав, порядків на засадах верховенства права; (2) абераційний формалізм, який полягає у відхиленнях або надмірного ускладнення процедур (гіперформалізм), або їх надмірного спрощення (гіпоформалізм); (3) гібридний формалізм, який поєднує формальні, коли закон чітко визначає, та неформальні практики, коли закон не містить чіткого правового регулювання;

– розроблено типологію механізмів зниження суб'єктивізму у кримінальному провадженні, до яких віднесено: (1) механізм звуження діапазону процедур, які потребують втручання суб'єкта; (2) механізм інституційної незалежності та чіткого визначення меж дискреції; (3) механізм упровадження системи «ваг і стримувань»; (4) механізм упровадження імперативу обґрунтованості та вмотивованості процесуальних рішень; (5) механізм верифікації отриманого результату; (6) механізм рефлексійної компетентності; (7) механізм підвищення правової культури та правосвідомості; (8) механізм юридичної відповідальності за вихід за межі дискреції;

удосконалено:

– наукове вчення про баланс приватних і публічних інтересів у кримінальному провадженні, що виявилось у виокремленні його значущих характеристик: (1) універсальність; (2) динамічність; (3) поліструктурність; (4) забезпеченість; (5) диференційованість; (6) контекстуальність; (7) прозорість;

– аргументацію доцільності припинення практики допитів у робочих кабінетах слідчих, детективів і забезпечення можливості проведення процесуальних дій у спеціалізованих кімнатах, створених у кожному органі досудового розслідування, оскільки в такий спосіб оптимізується, по-перше, стан забезпечення таємниці досудового розслідування та безпеки учасників; по-друге, якість процесуальних дій з огляду на усунення фактору одночасного проведення кількома суб'єктами процесуальних дій в одному робочому кабінеті; по-третє, ергономічні та технічні умови проведення допитів;

– теорію інноваційного забезпечення криміналістичної діяльності, що виявилось в пропозиції з урахуванням потреби адаптації до мегатренду цифровізації, а також суттєвих переваг (універсальність, портативність, точність, легкість, швидкість, безпечність, поліфункціональність, економічність) документування значущої інформації з використанням технологій 3D-сканування, та враховуючи перспективи розширення практики використання

безпілотних літальних апаратів, створення спеціалізованого відділу інноваційного забезпечення при Головному управлінні Національної поліції (далі – ГУ НП) у кожній області, відповідального за впровадження таких технологій у практичну діяльність та виконання тактичних завдань у «польових» умовах;

набули подальшого розвитку:

– наукові положення щодо визначення матеріальної та процесуальної справедливості метою кримінального провадження, що виявилось у посиленні аргументації доцільності формулювання такої мети як окремої норми у кримінальному процесуальному законодавстві з огляду на її характерні риси: (1) універсальність, (2) аксіологічна цінність, (3) системотворчість, (4) інтегративність;

– концептуальні підходи до визначення завдань кримінального провадження, що відрізняється від існуючих поглядів запропонованою диференціацією (загальні, функціональні, процедурні, спеціалізовані, правозастосовні) та уточнення нормативно-правового визначення завдань загального рівня;

– наукові положення щодо ресурсного забезпечення кримінального провадження, які порівняно з відомими фрагментарними позиціями, формують цілісне уявлення про систему, компонентами якої є нормативно-правове, науково-теоретичне, інформаційно-аналітичне, організаційне, матеріально-технічне, фінансове, інтелектуальне та спеціальне забезпечення;

– теоретичні засади криміналістичного забезпечення протидії воєнним злочинам, що вбачається у підтвердженні доцільності формування окремої галузі воєнної криміналістики, до предметної сфери якої запропоновано віднести розробку теоретичних положень та практичних рекомендацій збирання, дослідження, оцінки та використання доказів воєнних злочинів, вивчення особливостей проведення слідчих (розшукових) дій та впровадження окремих криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень в умовах складних геополітичних, правових, безпекових, тактичних, логістичних, інформаційно-комунікаційних викликів, детермінованих агресивною війною;

– наукове обґрунтування доцільності зміни підходів до освітнього процесу, реформування інституту наставництва та підвищення кваліфікації, а також запропоновано оптимізацію інституту помічника слідчого, що дає змогу реалізувати бінарну мету, з одного боку, зменшення навантаження на слідчого та підвищення якості досудового розслідування, з іншого – забезпечення поступової вторинної професіоналізації фахівця органу досудового розслідування.

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані у дисертації окремі висновки та пропозиції можуть використовуватися:

– у практичній діяльності для формування стратегічних орієнтирів розвитку інституцій з урахуванням сучасних викликів та глобальних мегатрендів, оптимізації досудового розслідування, підвищення кваліфікації персоналу (довідка про впровадження у практичну діяльність першого слідчого відділу (з дислокацією у м. Хмельницькому) Територіального управління Державного бюро розслідувань у м. Хмельницькому від 02.10.2023 р. № 27285/14-01-01/23; акт впровадження у практичну діяльність Національного антикорупційного бюро України від 10.10.2023 р. № 04/24169-04; довідка про провадження у практичну

діяльність слідчих Головного слідчого управління Служби безпеки України від 13.10.2023 р. № 6/13327; лист Офісу Генерального прокурора від 18.10.2023 р. № 18/3/2-432ВИХ-23; довідка про впровадження у практичну діяльність Шевченківського районного суду м. Львова від 23.10.2023 р. № 01-09/25/2023; акт впровадження у практичну діяльність Вищого антикорупційного суду від 26.10.2023 р.);

– у правотворчій діяльності для оптимізації кримінального процесуального законодавства, удосконалення правового регулювання діяльності органів досудового розслідування;

– у науковій та освітній діяльності для подальшої розробки концептуальних засад забезпечення балансу в кримінальному провадженні на інституційному, правозастосовному та особистісному рівнях, підготовці навчально-методичної літератури, викладання навчальних дисциплін «Теорія держави і права», «Застосування стандартів Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод», «Міжнародний захист прав людини», «Кримінальна юстиція: правові доктрини та принципи правотворчості», «Правові інструменти альтернативного вирішення спорів», «Правова глобалістика», «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Новітні технології в криміналістиці», розробки спеціалізованих тренінгів «Вплив глобальних мегатрендів на науку і практику кримінального провадження», «CSI-ефект: український контекст», «Моральні основи кримінальної процесуальної діяльності» (акт впровадження в освітній процес Волинського національного університету ім. Лесі Українки від 06.10.2023 р. № 03-24/03/2539; акт провадження в освітній процес Львівського державного університету внутрішніх справ від 11.10.2023 р. № 87; акт впровадження у наукову діяльність Львівського державного університету внутрішніх справ від 16.10.2023 р. № 2).

Особистий внесок здобувачки. Наукові положення та пропозиції, що виносяться на захист, одержані авторкою самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї, які є результатом особистого наукового пошуку та творчого осмислення предмета дослідження, що зазначено у переліку наукових праць. Матеріали та висновки кандидатської дисертації в цій дисертаційній роботі не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження були оприлюднені на науково-практичних заходах: Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми застосування інформаційних технологій правоохоронними структурами України та вищими навчальними закладами зі специфічними умовами навчання» (Львів, 22 грудня 2017 р.); Всеукраїнській конференції «Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції» (Львів, 29 березня 2019 р.); Міжнародній конференції «Проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення прав особи в Україні» (Львів, 7 червня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС» (Київ, 8 червня 2018 р.); Науково-практичному семінарі «Проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, припинення та превенції

корупційних проявів» (Львів, 24 травня 2019 р.); Науково-практичному семінарі «Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування» (Львів, 25 жовтня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах» (Львів, 8 листопада 2019 р.); засіданні V-го Всеукраїнського круглого столу «Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції» (Львів, 9 грудня 2019 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інформаційні технології в освіті та практиці» (Львів, 20 грудня 2019 р.); Науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті віце-президента Кримінологічної асоціації України, професора О. М. Литвака «Нові виклики в епоху постмодерну» (Харків, 23 квітня 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу» (Полтава, 19–20 травня 2020 р.); Науково-практичному семінарі «Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції» (Львів, 22 травня 2020 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу» (Київ, 19 листопада 2020 р.); XIII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави» (Одеса, 31 березня 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Незалежність України: права людини та національна безпека» (Львів, 21 травня 2021 р.); засіданні круглого столу «Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи» (Львів, 11 червня 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах» (Львів, 5 листопада 2021 р.); Науково-практичному семінарі «Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування» (Львів, 26 листопада 2021 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні» (Львів, 11 грудня 2021 р.); Науково-практичній конференції «Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану» (Київ, 26 травня 2022 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції (пам'яті В. П. Колгана)» (Хмельницький, 27 травня 2022 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції в умовах воєнного або надзвичайного стану» (Львів, 3 червня 2022 р.); VIII (XXI) Львівському форумі кримінальної юстиції «Українська кримінальна юстиція в умовах війни» (Львів, 9–11 червня 2022 р.); засіданні круглого столу «Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи» (Львів, 23 вересня 2022 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах» (Львів, 21 жовтня 2022 р.); Міжнародній науково-практичній конференції ТНУ до 160-річчя від дня народження В. І. Вернадського (Київ, 16–17 березня 2023 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 85-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрН України, першого Голови Конституційного Суду України Л. П. Юзькова «Правові засади

організації та здійснення публічної влади» (Хмельницький, 31 березня 2023 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 94-річчю з дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора О. І. Процевського «Актуальні проблеми приватного та публічного права» (Харків, 31 березня 2023 р.); Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції «Актуальні проблеми права, психології та педагогіки в умовах війни» (Біла Церква, 13 квітня 2023 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (Хмельницький, 26 травня 2023 р.).

Публікації. Положення та висновки, сформульовані в дисертації, викладено у 68 наукових публікаціях, серед яких 62 публікації, в яких викладено основні наукові результати дисертації (1 одноосібна монографія; 4 статті у наукових періодичних виданнях, які індексуються у наукометричних базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus; 27 статей у виданнях, які включено до переліку наукових фахових видань України з юридичного напрямку, 30 наукових праць, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації) та 6 наукових публікацій, які додатково відображають результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, 14 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (915 найменувань на 94 сторінках), 8 додатків. Наукова робота містить 10 таблиць та 21 рисунок. Загальний обсяг дисертації становить 568 сторінок, із них – основний текст – 384 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** подано загальну характеристику дисертації, зокрема обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено сутність наукової проблеми, окреслено зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено мету та завдання, об'єкт та предмет дослідження; перераховано використані наукові методи дослідження та обґрунтовано їх вибір; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про їх апробацію й оприлюднення.

У першому розділі **«Баланс у кримінальному провадженні: теоретичні засади дослідження»** систематизовано та узагальнено підходи до розуміння сутності концепту «баланс» у правовій думці та визначено сфери його використання у сучасній науковій доктрині, окреслено методологію дослідження, розкрито радянський та пострадянський історичний контекст розвитку інститутів кримінального процесу, визначено структуру концептуальної моделі балансу в кримінальному провадженні.

Дослідження підтвердило гіпотезу, що уявлення про балансування у праві були фрагментарними та метафорично презентованими у поглядах мислителів на закономірності суспільного співжиття, справедливність, рівність, ефективне врядування, захист від свавілля тощо. Формувалися ці судження у руслі панівної парадигми кожної історичної епохи, а певною точкою відліку формалізації концепції балансу можна вважати середину ХХ ст., коли одночасно і в

американській, і в європейській судовій практиці та правовій доктрині набули поширення ідеї «тесту балансування», «тесту пропорційності». Сенс полеміки про баланс зводився до зважування публічних та приватних інтересів сторін перед обличчям суду. Таке розуміння превалує в українській юриспруденції сьогодні.

Встановлено, що світоглядними переконаннями, які формували основу для дискурсу про баланс у праві, є визнання природного походження основоположних прав та свобод людини; усвідомлення потреби захисту людини, її гідності, її прав і свобод від свавілля; розуміння, що нормативно-правове закріплення прав та свобод є наслідком їх існування, а не джерелом.

Обґрунтовано, що для кращого розуміння сучасного стану та перспектив побудови збалансованої системи кримінального провадження важливо пізнати загальноісторичний і суспільно-політичний контекст його становлення. З урахуванням обмеженого обсягу дослідження довелося сконцентрувати увагу на останньому як найбільш впливовому темпоральному періоді існування радянської України. Проголошення незалежності відкрило можливості для власного державного будівництва та впровадження реформ, однак в Україні процес дерадянзації відбувався на тлі змагання між національно-демократичними силами, і силами, ностальгуючими за радянським минулим; проведення часто непослідовних перетворень, імітаційних реформ; намагання підпорядкувати правоохоронну і судову систему інтересам нових діючих режимів. Після реформи 2012 р. став відчутний ефект гуманізації кримінального провадження, втім постійно виникають нові виклики та загрози, які вимагають гнучкості реагування та оптимізації і на рівні законодавства, і на рівні діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду. Обмеження свавілля держави, ефективний доступ до справедливого правосуддя у незалежних судах, ефективна реалізація права на захист у кримінальному провадженні залишаються актуальними орієнтирами для майбутніх реформ.

Запропоновано концептуальну модель балансу в кримінальному провадженні, яка охоплює три рівні: (1) інституційний; (2) правозастосовний; (3) особистісний (див. рис. 1). Встановлено, що теоретичне та прикладне значення запропонованої концептуальної моделі балансу в кримінальному провадженні полягає в тому, що вона дозволяє сформулювати засадничі підвалини для: (1) стратегічного планування розвитку профільних структур; (2) діагностики ризиків порушення рівноваги та кризових ситуацій, усунення чинників, які мають потенційний руйнівний вплив на систему кримінального провадження, дискредитацію органів правопорядку та суду, втрату довіри суспільства до державних інституцій; (3) адаптації системи кримінальної юстиції, органів прокуратури та досудового розслідування до нових викликів та умов функціонування; (4) прогнозування подальшого розвитку інституцій та правових інститутів; (5) генерування та впровадження інноваційних проєктів у досудове розслідування та судове провадження.

У другому розділі *«Забезпечення балансу в кримінальному провадженні на інституційному рівні»* розкрито зміст інституційного балансу в кримінальному провадженні, охарактеризовано баланс в дихотоміях «завдання – ресурси», «мета – засоби», встановлено кореляцію наднаціонального та національного компонентів крізь призму практики ЄСПЛ.

Поглиблено зміст категорійного апарату інституційного балансу в кримінальному провадженні, визначено компоненти інституційного середовища та диференційовано інституційні ризики, що можуть чинити перешкоди для реалізації завдань кримінального провадження (політизація кримінального провадження; непродумані реформи, блокування реформ; надмірне спрощення або ускладнення процедур; дублювання повноважень різних інституцій; відомчі та міжвідомчі конфлікти; корупція; зниження довіри суспільства до державних інституцій). У сприятливому інституційному середовищі державні інституції діють у межах визначених повноважень, не делегують безпідставно свої повноваження іншим інституціям і не втручаються у зону впливу інших інституцій, розширюючи в такий спосіб свої повноваження, не конкурують між собою за зони впливу.

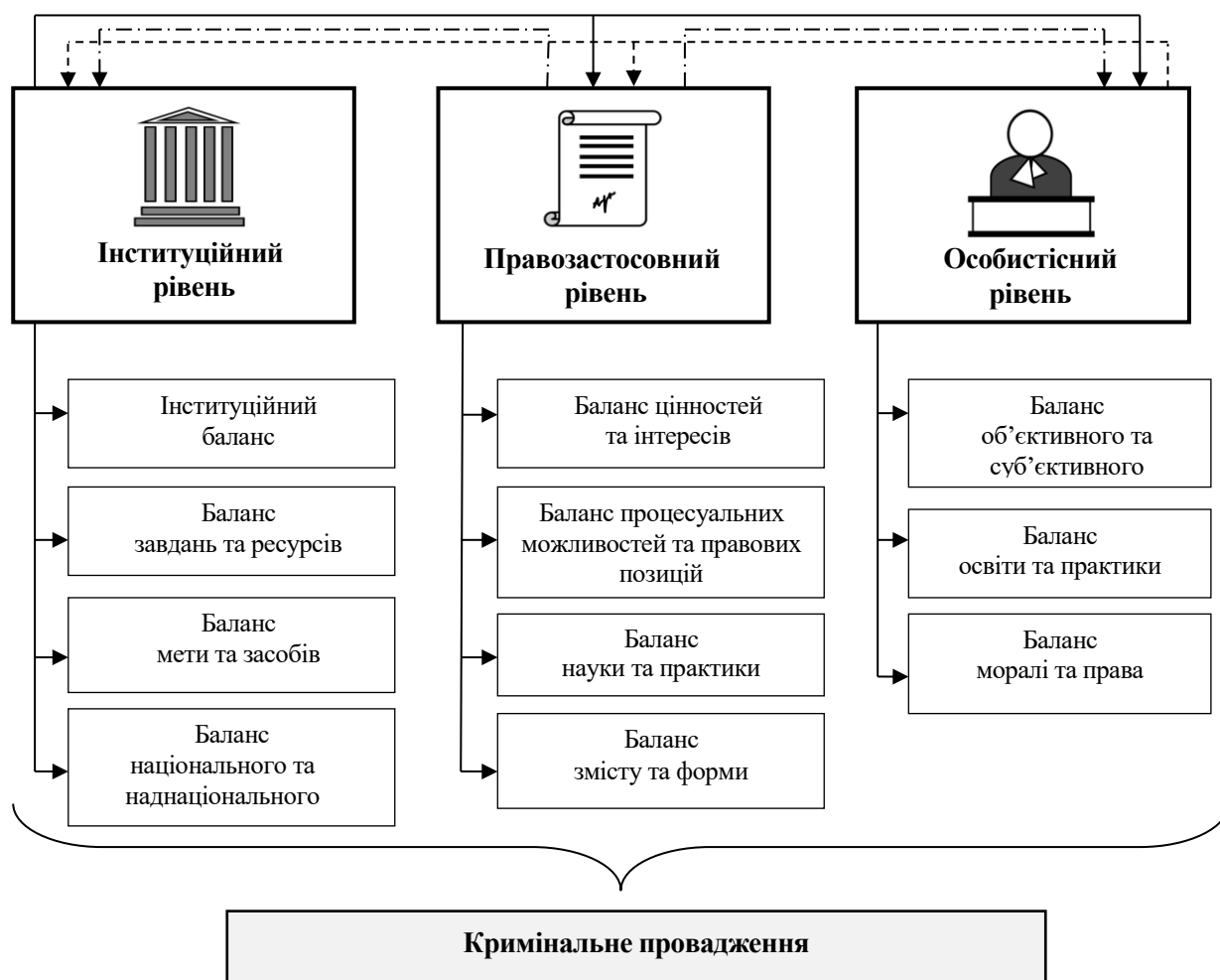

Рис. 1. Концептуальна модель балансу в кримінальному провадженні

У дисертаційній роботі мета кримінального провадження асоціюється з бінарною конструкцією матеріальної (сутнісної) та процесуальної (процедурної) справедливості. Відсутність визначеної у кримінальному процесуальному законодавстві мети вважається суттєвим недоліком правового регулювання, зважаючи на її універсальний, аксіологічний, системотворчий та інтегруючий потенціал. Завдання кримінального

провадження забезпечують досягнення мети і позиціонуються на функціональному, процедурному, спеціальному та правозастосовному рівнях. Дисбаланс у дихотомії «завдання – ресурси» може бути зумовлений надмірним навантаженням на суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, дефіцитом ергономічних та технічних умов праці, прогалинами у методичному забезпеченні, тенденціями відтоку персоналу та вадами процесу обрання/призначення на посади персоналу органів досудового розслідування, прокуратури та суду.

Акцентовано, що в кримінальному провадженні відбувається своєрідна правова дифузія міжнародних і «домашніх» норм, правових позицій, підходів та практик. Вплив ЄСПЛ транслюється на наднаціональному та національному рівнях, однак крайніми роками спостерігаються небезпечні тенденції та виклики, здатні похитнути авторитет цієї інституції та *erga omnes* ефект її позицій. Зокрема, йдеться про нечіткість меж дискреції в інтерпретації та універсалізації стандартів, обмеженість герменевтичного впливу, невиконання рішень на національному рівні, операційний виклик, пов'язаний із необхідністю обробки значного масиву справ, а також політичні трансформації у Західній Європі, що вбачаються у поступовому розчаруванні в інститутах ліберальної демократії та посиленні суспільних настроїв підтримки націоналізму та автократії.

У третьому розділі «**Забезпечення балансу в кримінальному провадженні на правозастосовному рівні**» окреслено характеристики та механізми забезпечення балансу цінностей та інтересів у кримінальному провадженні, визначено теоретико-методологічні основи балансу процесуальних прав, повноважень, правових позицій, обґрунтовано закономірності балансу науки і практики, змісту та форми.

Із метою забезпечення справедливого, розумного балансу приватних і публічних інтересів диференційовано та окреслено правові механізми: (1) симетричний, (2) пропорційний, (3) компенсаційний, (4) консенсуальний, (5) охоронний та (6) інтерпретаційний. У цьому переліку особливим є пропорційний механізм, зважаючи на ціннісний, стабілізуючий, дисциплінуючий, стимулюючий та адаптаційно-корегуючий ефекти для кримінального провадження. Систематизовано характеристики балансу публічних та приватних інтересів: (1) універсальність; (2) динамічність; (3) поліструктурність; (4) забезпеченість; (5) диференційованість; (6) контекстуальність; (7) прозорість.

Розроблено концептуальну модель протидії недобросовісному використанню права, яка містить мету, реактивні та проактивні заходи, критерії диференціації таких фактів (див. рис. 2).

В одному кримінальному провадженні актуалізується множина правових позицій різних суб'єктів щодо різних правових питань, а також множина альтернатив щодо одного й того ж правового питання. Уточнення окремих дефініцій, ознак та класифікацій дало змогу окреслити зв'язки правових позицій різних суб'єктів процесуальної діяльності в горизонтальній та вертикальній проєкціях.

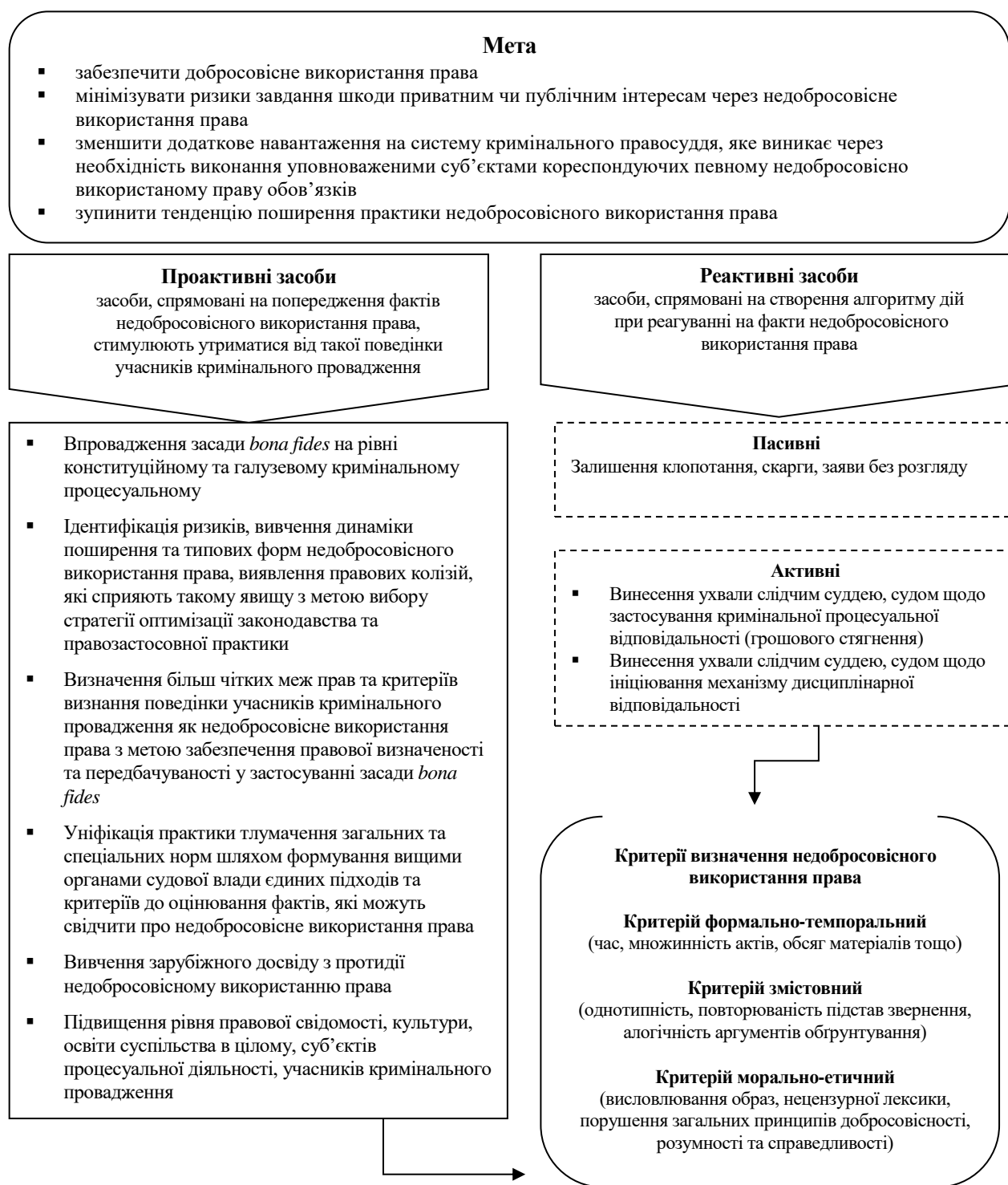

Рис. 2. Концептуальна модель протидії недобросовісному використанню права

Встановлено взаємозв'язок науки і практики в кримінальному провадженні. Наголошено, що наука в кримінальному провадженні є своєрідним депо інтелектуального ресурсу і в ближчій перспективі роль балансу науки і практики тільки зростатиме, оскільки щороку збільшується кількість правових норм та інститутів, з'являються концептуальні та технічні новачі, посилюється цифровізація та автоматизація процесів тощо. Постійний моніторинг глобальних мегатрендів визначено одним із пріоритетних завдань кримінальної процесуальної політики як основи формування стратегії розвитку

інститутів та інституцій. На цій основі запропоновано здійснювати подальшу розробку нових систем та моделей управління, реагування на виклики, формування нових запитів з метою актуалізації науки і практики кримінального провадження.

Додатково у контексті обговорення балансу науки і практики досліджено феномен впливу медійної криміналістичної псевдонауки на суспільні уявлення про систему кримінального провадження. Медійне наукове забезпечення кримінального провадження є еkleктичною сумішшю правди і фантастики, міфів і реальності, що переконують глядача в тому, що злочини розслідуються швидко, ресурси та можливості безмежні, а процесуальні дії проводяться без бюрократії. Це дає змогу говорити про псевдонауковість як іманентну характеристику криміналістичного забезпечення досудового розслідування та судового провадження, яке транслюють продукти групи CSI (від англ. *Crime Scene Investigation*). На підставі узагальнення доктринальних підходів та власних емпіричних досліджень запропоновано типологію ефектів систематичного перегляду криміналістичного медіаконтенту (рис. 3). Наголошено на важливості розробки заходів реверсної моделі проактивної протидії потенційним ризикам деформації загальносуспільного уявлення про синергію науки і практики у кримінальному провадженні.

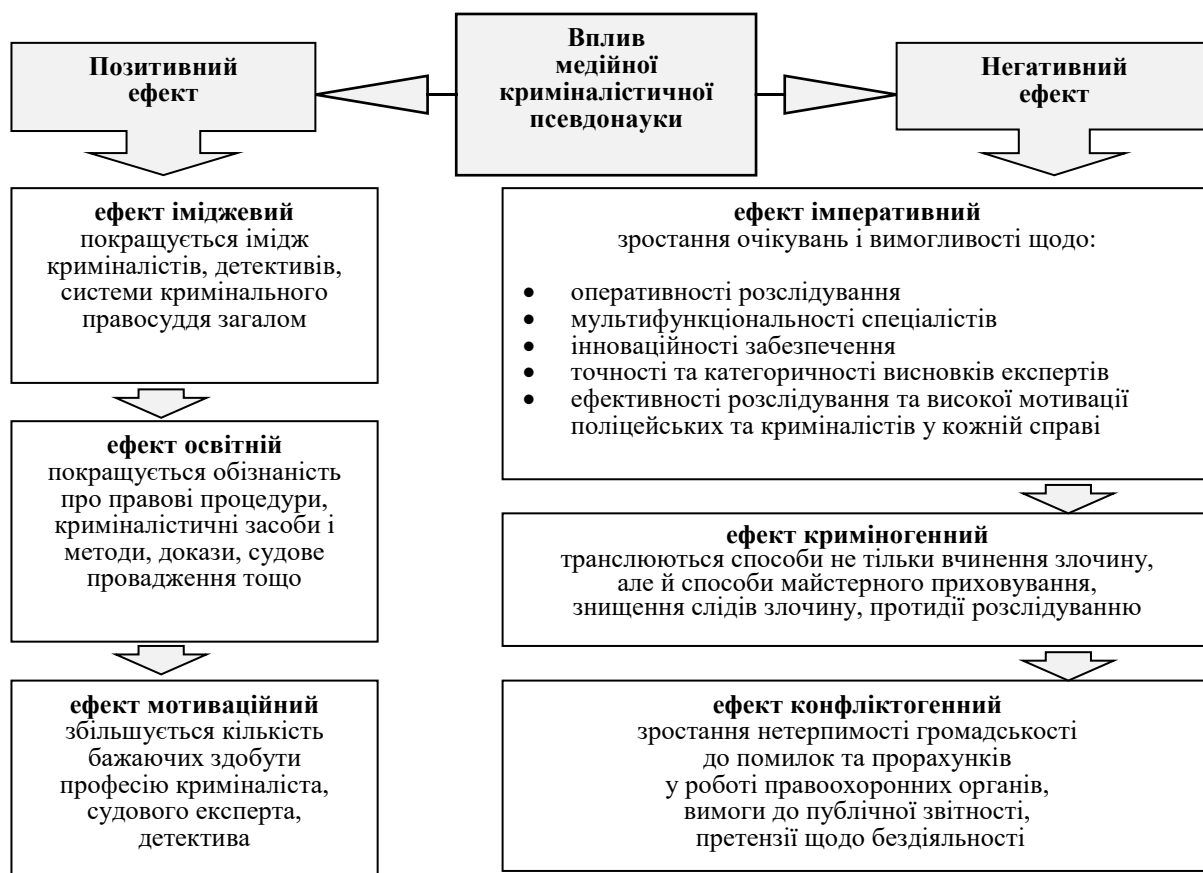

Рис. 3. Вплив медійної криміналістичної псевдонауки на суспільство

Обґрунтовано, що зміст кримінального провадження має узгоджуватися з формою, форма – транслювати зміст. Ця дуалістична система трансформує

засади кримінального провадження зі стану абстрактних конструкцій до реального результату в правозастосовній площині. Доведено, що вживання поняття «формалізм» у контексті кримінального провадження може мати і негативну, і позитивну конотації. На цій підставі запропоновано розрізняти різні типи формалізму (рис. 4) та означено ризики дисбалансу на цьому субрівні.

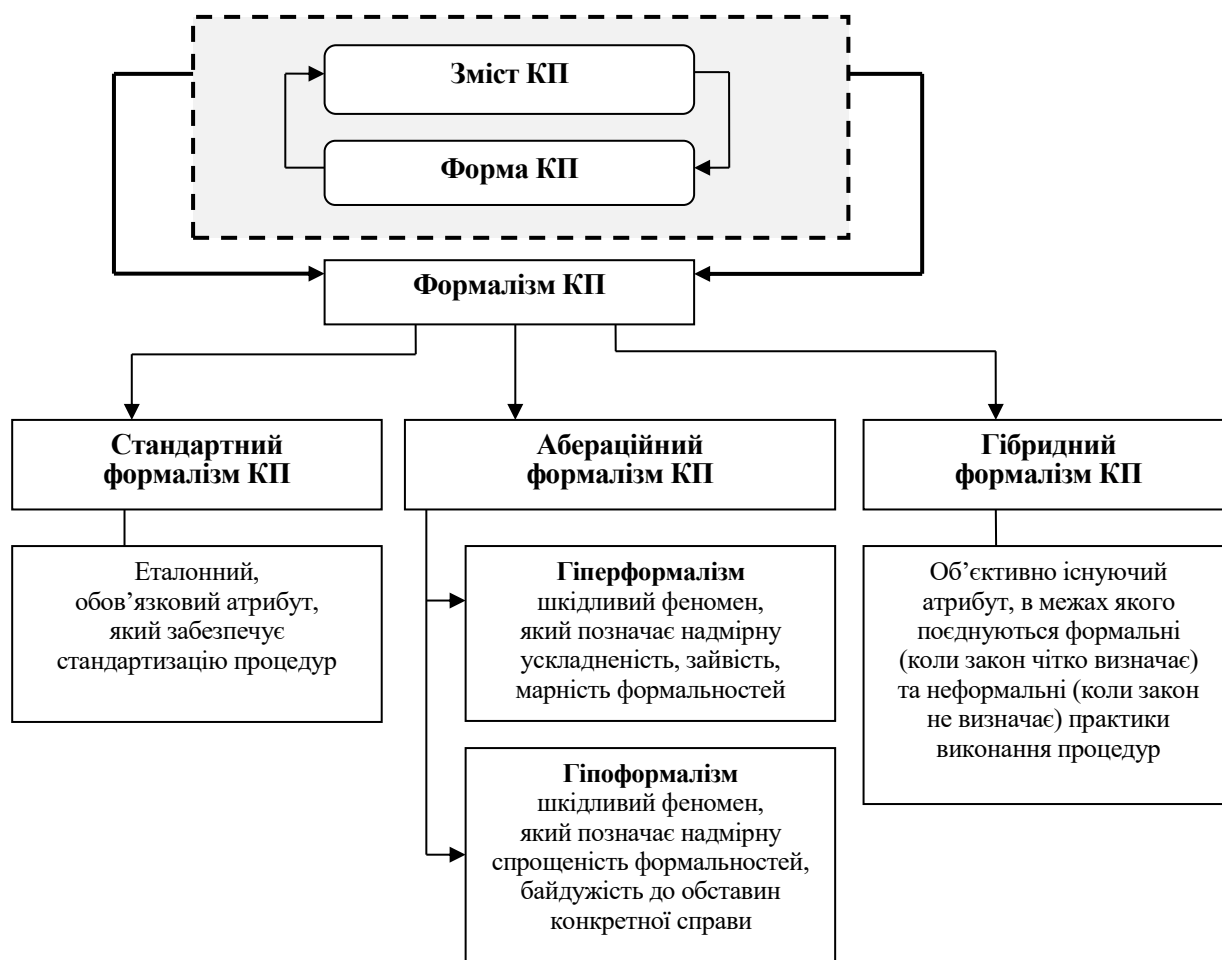

Рис. 4. Формалізм у кримінальному провадженні

У четвертому розділі «*Забезпечення балансу в кримінальному провадженні на особистісному рівні*» проаналізовано баланс «об'єктивного» та «суб'єктивного» компонентів у кримінальному провадженні, визначено основи балансу освіти та практики, окреслено балансування моралі та права, розглянуто окремі прикладні аспекти онтології морально-правових зв'язків, які актуалізуються у кримінальному провадженні.

На особистісному рівні суб'єкта процесуальної діяльності (когнітивної, інтерпретаційної, оцінно-мотиваційної, комунікативної, рефлексійної) відбувається конвергенція, актуалізується синергія об'єктивного та суб'єктивного. Жодний із цих компонентів не може бути абсолютизований, відсепарований у правовій дійсності в окрему «субстанцію». У діяльності слідчого, дізнавача, детектива, експерта, спеціаліста, перекладача, прокурора, слідчого судді, судді, присяжного – максимально можлива міра об'єктивності має бути доповнена мінімальною мірою суб'єктивного. Систематизовано

механізми посилення об'єктивності та зниження суб'єктивізму в кримінальному провадженні (рис. 5).

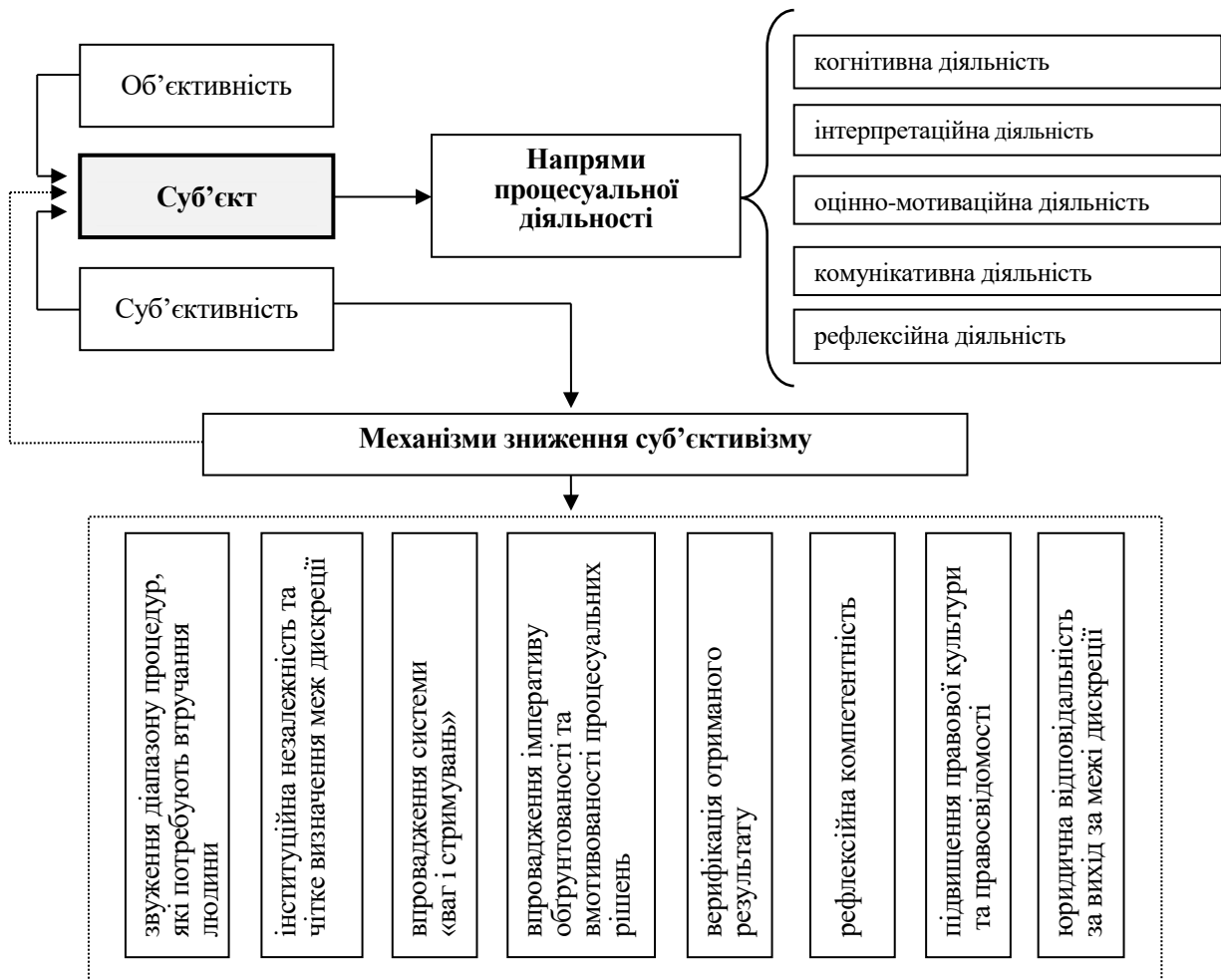

Рис. 5. Механізми зниження суб'єктивізму в кримінальному провадженні

Система кримінального правосуддя не буде ефективною без залучення значних інтелектуальних ресурсів і якісної освітньої підготовки персоналу, здобуття фахівцями компетентностей (когнітивної, операційної, комунікативної, криміналістичної, психологічної, інформаційно-аналітичної, адаптаційної, прогностичної, рефлексійної). Для досягнення якісного результату потрібна узгодженість між запитом зацікавлених сторін (стейкхолдерів) і можливостями закладів освіти їх реалізації; відповідність освітнього процесу підготовки суб'єктів процесуальної діяльності міжнародним стандартам і глобальним тенденціям в освітньому просторі (впровадження інтерактивних методів навчання, принципу безперервності навчання, посилення ролі самоосвіти тощо); узгодження дидактично-методичного забезпечення освітніх компонентів із актуальними потребами практики кримінального провадження, формування структури компетентностей суб'єктів процесуальної діяльності з урахуванням сучасних викликів та вимог правозастосовної діяльності.

Оптимізація балансу в дихотомії «освіта – практика», що актуалізується у рамках реалізації кримінального провадження, вбачається можливою завдяки реформуванню підходів до розуміння освітнього процесу, інституту

наставництва, інституту підвищення кваліфікації персоналу, інституту помічника слідчого.

Дискурс про мораль і право формується на тлі протиставлення двох концептуальних позицій. Прихильники однієї вважають, що право має втілювати моральні норми і це є умовою визнання суспільством авторитету норм та збільшує мотивацію дотримання правового порядку. Прихильники другої позиції переконані, що потрапляння у сферу права моральних норм є радше випадковістю, несистемним явищем, тому не слід переоцінювати моральні основи права. Акцентовано, що у кримінальному процесуальному законодавстві окремі моральні максими отримали формальне визначення (у засадах, у вимогах до процесуальних дій, у стандартах оцінювання доказів, у формі звертання до суду і т. ін.).

Моральні інтенції реалізуються при формулюванні окремої думки суддею. Огляд аргументації прихильників та опонентів дає підстави стверджувати, що існує суттєво більша вірогідність отримати позитивний ефект від застосування цього інституту, ніж негативний. Генеруючою силою для окремої думки судді є, як правило, моральний імпульс, який змушує діяти всупереч колегіальному розумінню і не зважаючи на те, що прямих правових наслідків окрема думка немає. Цей моральний імпульс конструюється тріадою компонентів (консеквентна складова, деонтологічна складова, аксіологічна складова) і дає змогу переосмислити певні правові питання з альтернативної проєкції, яка в свідомості автора окремої думки є виразом справедливості.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано нове розв'язання теоретико-прикладної проблеми, яка полягає у формуванні концептуальних основ балансу в кримінальному провадженні як однієї із ключових передумов втілення верховенства права та забезпечення справедливого правосуддя в умовах сучасних тенденцій та викликів. Проведене дослідження дає змогу зробити такі висновки:

1. Ідея балансу в правовій думці пройшла еволюційний розвиток від своєрідного кодування у максимах справедливості, рівноваги, рівності, гармонії суспільного життя та недопущення свавілля до окремого вчення про балансування приватних та публічних інтересів у суді, вчення про пропорційність застосування заходів обмежувального характеру в кримінальному провадженні. У середині ХХ ст. цей напрям став трендом американської та європейської юриспруденції і сьогодні активно розвивається на теренах зарубіжної та української наукової доктрини.

Баланс у кримінальному провадженні можна позиціонувати як засаду, яка, попри відсутність нормативного закріплення, є іманентною основою кримінального провадження; як процес знаходження рівноваги, узгодженості, пропорційності залежно від компонентів, які балансуються; як правове явище, якому властиві системотворчий потенціал, білатеральність, динамічність, і який має відповідати уявленням про справедливість в демократичному суспільстві.

2. Пізнання онтології балансу в сучасному кримінальному провадженні не матиме фундаментальної основи без розуміння політико-правового контексту, на тлі якого відбувалася його розбудова. Визначення темпоральних меж радянського та пострадянського періоду дає змогу простежити динаміку трансформації окремих правових інститутів та зрозуміти причини окремих конструктивних та деструктивних тенденцій у правовому регулюванні. Дослідження засвідчило асиметрію того, що було в нормах права, і того, що було в реальному житті, адже, попри наявність окремих демократичних засад кримінального провадження (законність, публічність, безпосередність, усність і гласність, мова судочинства, недоторканність особи, право обвинуваченого на захист тощо), під час досудового розслідування та судового розгляду превалювали політична заангажованість та карально-репресивна сутність кримінальної процесуальної діяльності. Після 1991 р. тривалий час спостерігалася інерція у застосуванні окремих шкідливих практик, яку значною мірою вдалося подолати через зміну законодавства, ціннісної парадигми та методології діяльності органів досудового розслідування, оперативних служб, прокуратури та суду. Обмеження свавілля держави, забезпечення доступу до справедливого правосуддя у незалежних судах, забезпечення верховенства права та справедливого правосуддя сьогодні є орієнтирами теперішніх і майбутніх реформ.

3. Концептуальна модель забезпечення балансу в кримінальному провадженні передбачає розмежування (1) інституційного, (2) правозастосовного, (3) особистісного рівнів. Теоретико-прикладне значення запропонованого підходу полягає у формуванні концептуальної основи для стратегічного планування розвитку профільних структур; діагностики ризиків порушення рівноваги та кризових ситуацій, усунення чинників, які мають потенційний руйнівний вплив на систему кримінального провадження, втрату довіри суспільства до державних інституцій; адаптації органів досудового розслідування, прокуратури та суду до нових викликів та умов функціонування; генерування та впровадження інноваційних проєктів у досудове розслідування та судове провадження.

Баланс у кримінальному провадженні слід розглядати як індикативну ознаку розвитку демократичних інституцій та втілення ідеї верховенства права у державі. Про якісний баланс на рівні інституційному дбає держава, а критерієм цієї якості є те, що на рівні правозастосовному ця держава постає перед неупередженим і незалежним судом у таку ж «чергу за справедливістю», в якій очікує на справедливе рішення звичайна людина.

4. Кримінальне провадження було б неможливим без якісної інституціоналізації. Цим концептом пропонується позначати процес еволюції та розвитку інститутів та інституцій, необхідних для забезпечення виконання функцій органами досудового розслідування, прокуратури, суду та інших уповноважених суб'єктів під час кримінального провадження, ефективної організації та управлінської діяльності, взаємодії та контролю, результатом яких є виконання завдань, передбачених ст. 2 КПК України. Інституційний баланс передбачає нормативно врегульовану узгодженість функцій та повноважень різних органів державної влади з метою налагодження ефективної взаємодії між ними під час виконання завдань кримінального провадження.

Інституційний баланс реалізується у двох напрямках: (1) вертикальний вектор (узгодження функцій та повноважень між органами, які перебувають у ієрархічній структурі підпорядкування, контролю); (2) горизонтальний вектор (узгодження функцій та повноважень органів, які не мають відносин підпорядкування). До елементів інституційного середовища кримінального провадження необхідно віднести: інституційну інфраструктуру, норми права, інституційні умови, інституційне управління, інституційні механізми, формальні та неформальні практики, громадські інституції, інституційні ризики дисбалансу, суспільний контекст.

Концептуальною основою для оптимізації кримінальної процесуальної політики може слугувати запропонована індикативна система недоліків, які унеможливають або суттєво ускладнюють процесуальну діяльність: (1) недоліки правового регулювання (прогалини, колізії, невдалі зміни до законодавства); (2) недоліки організаційного характеру (відсутність умов та/або ресурсного забезпечення для функціонування інституцій та правових інститутів); (3) недоліки неформальної практики; (4) недоліки стратегії інституційних реформ (фрагментарність реформ, ефект «колії», деформація цілей та пріоритетів під впливом політичних віянь тощо).

5. Проведене дослідження підтвердило відсутність єдиного підходу до визначення мети кримінального провадження. Водночас цілком обґрунтованим вбачається імператив формулювання відповідної норми-дефініції з огляду на її характерні риси: (1) універсальність, (2) аксіологічна цінність, (3) системотворчість, (4) інтегративність. Матеріальна (сутнісна) та процесуальна (процедурна) справедливості розглядаються як елементи бінарної мети кримінального провадження, яке втілює максими верховенства права.

Мета кримінального провадження обумовлює завдання, однак у середовищі науковців і практиків також не вдалося знайти консенсус щодо їх онтології та юридичної конструкції. Це мотивувало до формування власного підходу щодо диференціації завдань кримінального провадження (загальні, функціональні, процедурні, спеціалізовані, правозастосовні), а також уточнення змісту завдань загального рівня, які потребують нормативно-правової фіксації шляхом внесення змін до ст. 2 КПК України.

6. До інституційного рівня балансу в кримінальному провадженні також віднесено узгодженість завдань і ресурсів, що цілком закономірно передбачає, по-перше, визначення переліку таких завдань; по-друге, забезпечення реалізації цих завдань достатніми ресурсами, які можна групувати за напрямками забезпечення: нормативно-правове, науково-теоретичне, інформаційно-аналітичне, організаційне, матеріально-технічне, фінансове, інтелектуальне та спеціальне. Дисбаланс у дихотомії «завдання – ресурси» може бути зумовлений надмірним навантаженням, дефіцитом ергономічних та технічних умов праці, прогалинами у методичному забезпеченні, тенденціями відтоку персоналу та недоліками процесу обрання/призначення на посади персоналу органів досудового розслідування, прокуратури та суду. В цьому контексті звернуто увагу на важливість припинення практики допитів у робочих кабінетах слідчих, детективів, доцільність створення спеціалізованих кімнат у кожному органі

досудового розслідування, оскільки в такий спосіб оптимізується, по-перше, стан забезпечення таємниці досудового розслідування та безпеки учасників; по-друге, якість процесуальних дій з огляду на усунення фактору одночасного проведення кількома суб'єктами процесуальних дій в одному робочому кабінеті; по-третє, ергономічні та технічні умови проведення допитів.

7. Обговорюючи баланс у кримінальному провадженні, не можна оминати увагою питання пропорційності мети та засобів її досягнення у демократичному суспільстві. Бінарність мети кримінального провадження зумовлює часом конкуренцію між її складовими компонентами, що потенційно може спричинити ризики дисбалансу. Прикладом ризиків першої категорії, яку можна визначити умовно формулою «правильність засобів важливіша за мету», є гіперболізована американська практика угод про визнання винуватості, що не завжди робить можливим досягнення матеріальної справедливості, але з формального боку вимоги дотримані.

Прикладом ризиків другої категорії «правильність мети важливіша за засоби» є дискурс у правовій доктрині про «раціоналізацію насильства», тобто допустимість застосування дозованих страждань особі для досягнення благородної мети врятування людей, відвернення терористичної небезпеки, розкриття злочину. В умовах сучасних загроз та викликів доводиться констатувати, що, незважаючи на абсолютну заборону катувань і тортур на рівні міжнародних норм, окремі держави застосовують різні механізми допущення насильницьких дій іноземними правоохоронними органами щодо правопорушників: (1) часткова легітимізація катувань і тортур, тобто впровадження інституційних механізмів погодження, видачі дозволів на їх застосування, визначення критеріїв надзвичайних справ, визначення переліку осіб, до яких можна такі засоби впливу застосувати, та переліку допустимих насильницьких дій; (2) визнання на офіційному рівні абсолютної заборони катувань і тортур, проте використання інструменту «офіційної непокори», тобто надання умовної дискреції уповноваженим службовим особам на прийняття рішень діяти поза правовим порядком в умовах виняткових кризових ситуацій, взяття відповідальності на себе, яка, як правило, матиме мінімальний характер; (3) визнання на офіційному рівні абсолютної заборони катувань та тортур, проте впровадження програм видачі ув'язнених третім сторонам, які застосовують насильство для досягнення мети (програми видачі осіб, програми викрадень осіб, «тортурні перельоти» тощо); (4) визнання на офіційному рівні абсолютної заборони катувань та тортур, проте негласний дозвіл на застосування насильства, переведення практики тортур до сфери таємних операцій, ігнорування та заперечення таких фактів, застосування «чистих технік», що не залишають рубців та ушкоджень, адже навіть коли особа знайде сміливість і сили подати відповідну скаргу і справа набуде публічного розголосу, то службовці отримають «прикриття» від керівництва.

Прикладом ризиків, коли і мета, і засоби виявляються деформованими, слугує намагання штучно покращити статистику розслідування або використання інститутів кримінального процесуального права для політичної розправи тощо.

8. Україна обрала вектор розвитку, методологічно заснований на аксіологічній парадигмі антропоцентризму, і взяла зобов'язання гарантувати верховенство права, повагу до людської гідності, захист від свавілля, шанування фундаментальних прав людини, закріплених в ЄКПЛ. З огляду на це, суттєвим елементом інституційного балансу постає необхідність узгодження українського законодавства й практики кримінального провадження з міжнародними стандартами правосуддя. На прикладі тих цінностей та підходів, які транслює ЄСПЛ у своїй судовій практиці, можна визначити (1) інтеграційний, (2) аксіологічний, (3) правозахисний, (4) герменевтичний, (5) контроль-наглядний вплив цієї інституції на наднаціональному рівні. Водночас на національному рівні ЄСПЛ детермінує суттєві зміни в законодавстві, у судовій та позасудовій практиці.

Проведене дослідження також продемонструвало складність функціонування ЄСПЛ в умовах сучасних викликів, до яких належать: (1) нечіткість меж дискреції в інтерпретації та універсалізації стандартів; (2) обмеженість герменевтичного впливу, що зумовлено не завжди переконливою аргументацією рішень, а подекуди презентацією різних правових позицій у схожих кейсах, що породжує колізії та неоднозначності; (3) невиконання рішень ЄСПЛ на «домашньому рівні»; (4) необхідність обробки постійно зростаючого значного масиву справ; (5) тенденції політичної трансформації Західної Європи з коливаннями від ліберальної демократії до націоналізму та автократії. Ігнорувати ці виклики не можна, адже вони здатні суттєво підважити авторитет та *erga omnes* характер правових позицій ЄСПЛ.

9. На відміну від інституційного рівня, дія якого екстраполюється глобально в межах країни і творить загальний політико-правовий, організаційно-структурний та ідеологічний каркас функціонування органів досудового розслідування, прокуратури та судів, правозастосовний рівень балансу стосується безпосередньо правового конфлікту, який вирішується в рамках кримінального провадження. Забезпечення балансу приватних та публічних інтересів у цій сфері має низку значущих характеристик ((1) універсальність; (2) динамічність; (3) поліструктурність; (4) забезпеченість; (5) диференційованість; (6) контекстуальність; (7) прозорість) та відбувається через застосування правових механізмів ((1) симетричного, (2) охоронного, (3) компенсаційного, (4) інтерпретаційного, (5) консенсусного, (6) пропорційного). Механізм пропорційності критикується, оскільки доводиться «порівнювати непорівнюване», але, незважаючи на це, він транслює ціннісний, стабілізуючий, дисциплінуючий, стимулюючий та адаптаційно-корегуючий позитивні ефекти, тому, безперечно, його використання у кримінальному провадженні є необхідним.

10. У контексті обговорення проблем балансу процесуальних можливостей набуває особливої гостроти питання недобросовісного використання права. Саме цей концепт видається більш релевантним до засади *bona fides*, може бути впроваджений у кримінальному процесуальному законодавстві і меншою мірою викликати полеміку, яка розгортається у науковій доктрині через поняття «зловживання правом». У результаті наукового пошуку запропоновано

концептуальну модель системного механізму протидії недобросовісному використанню права, яка охоплює проактивні та реактивні заходи. Диференціювати поведінку як недобросовісне використання права дає змогу система критеріїв, до якої віднесено: (1) формально-темпоральний критерій (стосується кількості звернень, тривалості звернень тощо), (2) змістовний критерій (стосується предмета звернень, аргументації звернень) та (3) морально-етичний критерій (стосується вживаної лексики, поведінки).

11. Дослідження балансу правових позицій засвідчило доцільність розмежовувати приватну і публічну правові позиції у кримінальному провадженні. Приватна правова позиція у кримінальному провадженні – це формулювання суб'єктом ідеї, судження, переконання про правові факти, явища та процеси, що детермінує певну лінію поведінки у кримінальному провадженні, обрання правових засобів для її обґрунтування та обстоювання, передбачає настання юридичних наслідків та відповідає приватним інтересам цього суб'єкта. Публічна правова позиція у кримінальному провадженні – це формулювання дізнавачем, детективом, слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом ідеї, судження, переконання про правові факти, явища та процеси, що має імперативний характер, детермінує вплив на кримінальну процесуальну діяльність, передбачає настання юридичних наслідків та відповідає балансу приватних і публічних інтересів, а також домінуючій парадигмі в конкретному історичному етапі розвитку суспільства та держави.

Відмінності публічної та приватної правових позицій є суттєвими і полягають у різному ступені вимогливості до (1) аргументації; (2) форми викладу; (3) умов формулювання; (4) сталості правової позиції. Суд у кожному кримінальному провадженні формулює власні правові позиції, балансує їх у вертикальному та горизонтальному векторах, що становлять компоненти мультивекторної системи балансу правових позицій у кримінальному провадженні і презентує складність ухвалення процесуальних рішень судом.

Правові позиції ВС можна розрізняти за змістом (правові позиції – рекомендації, правові позиції – дефініції, правові позиції – роз'яснення, правові позиції – висновки) та залежно від сфери впливу (десигнативні (стосуються вирішення однотипних ситуацій правозастосування), денотативні (стосуються вирішення конкретної ситуації у конкретній справі)).

12. Важливим чинником, який впливає на ефективність досудового розслідування та судового провадження, є баланс науки і практики у кримінальному провадженні, який відбувається на (1) макрорівні (розробка та втілення стратегії розвитку інститутів кримінального процесуального права та його інституційної інфраструктури), (2) мезорівні (робота у межах спеціалізованих кластерів зацікавлених суб'єктів, які опрацьовують певну науково-прикладну проблему) та (3) мікрорівні (вирішення конкретних завдань у конкретному кримінальному провадженні). Характерним для першого та другого рівнів є циклічний ланцюг дифузії інформації, яка транслюється через певні продукти та форми взаємодії. Додатково синергія науки і практики кримінального провадження потребує врахування низки закономірностей: (1) нелінійність розвитку, (2) плюралізм, (3) потреба періодичної актуалізації

через фактор «старіння», (4) інертність, (5) потреба функціонування в умовах ресурсного дефіциту, (6) потреба адаптації до глобальних мегатрендів. До таких найбільш впливових мегатрендів віднесено (1) правові (гуманізація, відновне правосуддя, правова інклюзія, конвергенція правових систем, збільшення даних у сфері права), (2) соціальні (урбанізація, міграція, цифровізація, соціальна комунікація) та (3) безпекові виклики (тероризм та організована злочинність, пандемія, війна).

Враховуючи виявлену прогалину в осмисленні на доктринальному рівні поняття правової інклюзії, що є одним із глобальних мегатрендів, вбачається доречним формулювання відповідної дефініції в українській правовій науці. Правовою інклюзією пропонується позначати засаду функціонування держави і напрям гуманітарної політики, в основі якої є ідея «суспільства для всіх» і яка передбачає вжиття заходів для забезпечення соціальної інтеграції в реалізації прав, свобод, законних інтересів, посиленні гарантій доступу до правничих продуктів і послуг, доступу до професії в сфері права, а також для подолання соціальної ексклюзії осіб, які у конфлікті з законом.

Із урахуванням потреби адаптації до мегатренду цифровізації, а також враховуючи суттєві переваги (універсальність, портативність, точність, легкість, швидкість, безпечність, поліфункціональність, економічність) документування значущої інформації з використанням технологій 3D-сканування, перспективи розширення практики використання безпілотних літальних апаратів, доцільно створити спеціалізований відділ інноваційного забезпечення при ГУ НП у кожній області, відповідальний за впровадження цих та інших новітніх технологій у практичну діяльність та виконання тактичних завдань у «польових» умовах.

В умовах безпекових викликів, детермінованих агресивною війною проти України, важливою є концептуальна розробка воєнної криміналістики, до предметної сфери якої необхідно віднести вивчення теоретичних положень та практичних рекомендацій збирання, дослідження, оцінки та використання доказів воєнних злочинів, вивчення особливостей проведення слідчих (розшукових) дій та впровадження окремих криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень в умовах складних геополітичних, правових, безпекових, тактичних, логістичних, інформаційно-комунікаційних викликів, детермінованих агресивною війною.

13. Вивчення впливу медійної криміналістичної псевдонауки на суспільство дало підстави, по-перше, запропонувати до наукового обігу авторське поняття медійної криміналістичної псевдонауки (презентовані у телевізійному медіаконтенті криміналістичні та судово-експертні знання, вміння, навички, технічні засоби, обладнання, методи вивчення механізму кримінального правопорушення, збирання та дослідження доказів, що сукупно є результатом вигадки кінематографа і не відповідають стандартам криміналістичного забезпечення кримінального провадження в реальних умовах); по-друге, диференціювати вплив такого медіаконтенту: (1) позитивний ефект (іміджевий, освітній, мотиваційний); (2) негативний ефект (імперативний, криміногенний, конфліктогенний). Проведені власні емпіричні дослідження підтвердили гіпотезу, що CSI-ефект, спричинений систематичним переглядом фільмів і серіалів

криміналістичного жанру, є порівняно новим, маловивченим феноменом в українській науці й практиці. Також дослідження переконливо доводить суттєве зростання вимогливості населення до рутинної роботи поліцейських через нав'язні медійні стереотипи про високоточну та всеосяжну криміналістичну супернауку. Відтак доцільним вбачається впровадження реверсної моделі проактивної протидії потенційним ризикам деформації загальносуспільного уявлення про синергію науки і практики у кримінальному провадженні, яка має охоплювати заходи зворотного впливу (інформаційні повідомлення, роз'яснення, тренінги і т. д.). Такий підхід дозволить збалансувати джерела інформації, на основі яких формуються переконання учасників кримінального провадження та громадськості.

14. Дослідження доктринальних засад балансу змісту і форми кримінального провадження відкрило шлях до дискурсу про формалізм. Гуманістичний зміст сучасного кримінального провадження є фундаментом моделі належної правової процедури, яка продукує вимоги до форми, а відтак і правила формалізму. Цей формалізм запропоновано диференціювати: (1) стандартний формалізм, який є атрибутом кримінального провадження в демократичному суспільстві, що забезпечує стандартизацію, єдність, передбачуваність, визначеність правозастосовної практики, прозорість процедур, підстав, порядків на засадах верховенства права; (2) абераційний формалізм, який полягає у відхиленнях або надмірного ускладнення процедур (гіперформалізм), або їх надмірного спрощення (гіпоформалізм); (3) гібридний формалізм, який поєднує формальні, коли закон чітко визначає, та неформальні практики, коли закон не містить чіткого правового регулювання.

15. На особистісному рівні суб'єкта кримінальної процесуальної діяльності відбувається конвергенція об'єктивного та суб'єктивного. Жодний із цих компонентів не може бути абсолютизований, відсепарований в правовій дійсності в окрему «субстанцію». У цій дихотомії максимально можлива міра об'єктивності має бути доповнена мінімальною мірою суб'єктивного. Відтак потрібні механізми, які б слугували інструментом зниження суб'єктивізму в кримінальному провадженні. До таких механізмів віднесено: (1) механізм звуження діапазону процедур, які потребують втручання суб'єкта; (2) механізм інституційної незалежності та чіткого визначення меж дискреції; (3) механізм упровадження системи «ваг і стримувань»; (4) механізм упровадження імперативу обґрунтованості та вмотивованості процесуальних рішень; (5) механізм верифікації отриманого результату; (6) механізм рефлексійної компетентності; (7) механізм підвищення правової культури та правосвідомості; (8) механізм юридичної відповідальності за вихід за межі дискреції.

16. Зміна підходів до освітнього процесу, реформування інститутів наставництва та підвищення кваліфікації, а також оптимізація інституту помічника слідчого можуть суттєво оптимізувати баланс у дихотомії «освіта – практика». Перегляд підходів до призначення на посаду, повноважень та обов'язків помічників слідчих дозволить реалізувати бінарну мету, з одного боку, зменшення навантаження на слідчого та підвищення якості досудового розслідування, з іншого – забезпечення поступової вторинної професіоналізації

фахівця органу досудового розслідування. Запропонований дискурс доцільно розширити проблематикою впровадження інституту помічників детективів.

17. Баланс у кримінальному провадженні в дихотомії «мораль – право» презентується через кореляцію цих компонентів у призмі двох типів праворозуміння (природно-правового та позитивістського); виокремлення моральних основ кримінального провадження; осмислення процесу формування внутрішнього переконання та верифікації добросовісності суб'єкта процесуальної діяльності; дослідження морально-правових засад інституту окремої думки судді.

До аргументів критиків інституту окремої думки судді віднесено: (1) відсутність прямих правових наслідків; (2) деструктивний вплив на інституцію; (3) неправильні мотиви, неефективне використання часу; (4) множинність сенсів; (5) порушення таємниці нарадчої кімнати, засади незалежності судді. До аргументів прихильників інституту окремої думки віднесено: (1) правотворчий потенціал; (2) демократизм; (3) підвищення якості рішень, а відтак довіри до інституцій; (4) часткову сатисфакцію для сторони, яка програла. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що існує суттєво більша вірогідність отримати позитивний ефект від функціонування, ніж негативний.

Генеруючою силою для окремої думки судді є, як правило, моральний імпульс, який конструюється тріадою компонентів, крізь які транслуються моральні інтенції судді-десидента: (1) консеквентний – зняття моральної відповідальності за наслідки ухваленого рішення; (2) деонтологічний – виконання морального обов'язку висловити думку, яка репрезентує альтернативну морально-правову позицію, інтерпретацію права на засадах справедливості з точки зору автора; (3) аксіологічний – апелювання до моральної аргументації, цінностей у тексті окремої думки, що може вплинути на перспективу зміни правового регулювання у майбутньому.

Можливі напрями продовження досліджень за тематикою дисертації вбачаються у розробці проблематики (1) модернізації кримінального провадження з урахуванням глобальних мегатрендів; (2) удосконалення правових механізмів забезпечення інституційного балансу та розвитку інституційної інфраструктури кримінального провадження; (3) методології визначення оптимального обсягу та оцінки ефективності використання ресурсів, призначених для виконання завдань кримінального провадження; (4) прикладних аспектів нейтралізації викликів, здатних негативно впливати на функціонування ЄСПЛ в сучасних умовах; (5) теоретико-методологічних основ реалізації правової інклюзії; (6) доктринального забезпечення законодавчого регулювання протидії недобросовісному використанню права; (7) діагностики абераційного формалізму в кримінальному провадженні та механізмів його усунення; (8) оптимізації інституту помічника слідчого, детектива; (9) імплементації інновацій в криміналістичній діяльності, розробки концептуальних основ воєнної криміналістики; (10) цифрової трансформації кримінального провадження, поглибленого вивчення переваг та ризиків використання штучного інтелекту у сфері правосуддя; (11) моральних основ кримінальної процесуальної діяльності та підвищення довіри суспільства до системи правосуддя.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Монографія

1. Дуфенюк О. М. Баланс у кримінальному провадженні: інституційний, правозастосовний, особистісний рівні : монографія. Львів : Растр-7, 2023. 508 с.

Статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

2. Blahuta R., Blikhar V., Dufeniuk O. Transfer of 3D Scanning Technologies into the Field of Criminal Proceedings. *Science and innovation*. 2020. Vol. 16 (3). P. 84–91. DOI: <https://doi.org/10.15407/scine16.03.084>

Особистий внесок здобувачки: у контексті вивчення балансу науки і практики визначено перелік переваг застосування технологій 3D сканування для збирання значущої інформації під час кримінального провадження.

3. Blikhar M., Dufeniuk O., Blikhar V. The Philosophy of the European Court of Human Rights: Axiological Paradigm. *Bevtulhikme an International Journal of Philosophy*. 2020. Vol. 10 (2). P. 355–371. DOI: 10.18491/bevtulhikme.1559

Особистий внесок здобувачки: окреслено ціннісні константи, які формують теоретико-методологічні основи діяльності Європейського суду з прав людини.

4. Blikhar V., Dufeniuk O., Blikhar M. Balance of “goal-means” in the system of Criminal procedure or can a good goal justify evil means? *Bevtulhikme an International Journal of Philosophy*. 2021. Vol. II (4). P. 1801–1817. DOI: 10.18491/bevtulhikme.1804

Особистий внесок здобувачки: проаналізовано різні підходи у зарубіжній правовій доктрині щодо балансу мети та засобів у кримінальному провадженні.

5. Dufeniuk O. The ECHR impact on the formation of supranational and national Human Rights Paradigm (Ukrainian context). *Ideology and Politics Journal. Universal Norms in a Time of Sovereignism*. 2021. Issue 1 (17). P. 232–251. DOI: <https://doi.org/10.36169/2227-6068.2021.01.00011>

Статті у наукових фахових виданнях України

6. Дуфенюк О. М. Аксиологія кримінального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 3. С. 160–163.

7. Дуфенюк О. М. Актуалізація гуманістичних цінностей у ході кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2014. № 1. С. 229–233.

8. Дуфенюк О. М. Забезпечення судово-експертної діяльності у кримінальному провадженні: системна парадигма. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. 2019. Вип. 8. С. 163–173.

9. Дуфенюк О. М. Польський досвід підготовки юристів до роботи з науковими доказами у кримінальному провадженні. *Форум права*. 2019. № 57 (4). С. 26–37. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3403545>

10. Дуфенюк О. М. Суб'єктивізм експерта у кримінальному провадженні. *Соціально-правові студії*. 2019. № 4. С. 74–81. DOI: 10.32518/2617-4162-2019-4-74-81
11. Дуфенюк О. М. Криміналістика у призмі сучасної освітньої парадигми. *Соціально-правові студії*. 2020. № 2. С. 36–43. DOI: 10.32518/2617-4162-2020-2-36-43
12. Дуфенюк О. М. Інституційний баланс у кримінальному провадженні. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. 2021. Вип. 10. С. 81–88. DOI: <https://doi.org/10.36477/2616-7611-2021-10-11>
13. Дуфенюк О. М. Потерпілий-медіатор-підозрюваний: дев'ять років практики посередництва в Україні. *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 1. С. 29–38. DOI: 10.32518/2617-4162-2021-1-29-38
14. Дуфенюк О. М. Радянський та пострадянський кримінальний процес в Україні: балансування між минулим та сучасним. *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 4. С. 28–40. DOI: 10.32518/2617-4162-2021-4-28-40
15. Дуфенюк О. М. Баланс мети та засобів у кримінальному провадженні або про «нове обличчя» старих практик катувань та тортур. *Юридичний електронний журнал*. 2022. № 11. С. 369–374. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/88>
16. Дуфенюк О. М. Дискурс щодо «раціоналізації насильства» під час розслідування: справедлива відповідь на виклики чи балансування за межею закону? *Право і суспільство*. 2022. № 6. С. 222–229. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.5.34>
17. Дуфенюк О. М. Правові механізми забезпечення балансу приватних та публічних інтересів у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 4 (45). С. 117–122. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v4.2022.22>
18. Дуфенюк О. М. Вплив глобальних мегатрендів на науку та практику кримінального провадження. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 6 (47). С. 176–183. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2022.34>
19. Дуфенюк О. М. Формалізм у кримінальному провадженні: сутність та ризики дисбалансу. *Юридичний вісник*. 2022. Вип. 6. С. 84–94. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2022.11>
20. Дуфенюк О. М. Характеристики балансу приватних та публічних інтересів у кримінальному провадженні. *Юридичний електронний журнал*. 2022. № 12. С. 430–434. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-12/101>
21. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний електронний журнал*. 2022. № 4. С. 369–374. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/88>
22. Дуфенюк О. М. Сучасний стан інституційного балансу у кримінальному провадженні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 4. С. 147–163. DOI: 10.31359/1993-0909-2022-29-4-147
23. Дуфенюк О. М. Баланс в дихотомії «освіта – практика» у кримінально-процесуальній діяльності: компетентнісний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2023. № 61. С. 82–87. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.61.17>

24. Дуфенюк О. М. Баланс змісту та форми у кримінальному провадженні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 506–512. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.8>

25. Дуфенюк О. М. Баланс процесуальних можливостей сторін як атрибут змагальності кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2023. № 1. С. 302–309. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.1.44>

26. Дуфенюк О. М. Вертикальний вектор балансу правових позицій у кримінальному провадженні. *Юридичний електронний журнал*. 2023. № 3. С. 452–456. DOI: [10.32782/2524-0374/2023-3/103](https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/103)

27. Дуфенюк О. М. Горизонтальний вектор балансу правових позицій у кримінальному провадженні. *Юридичний електронний журнал*. 2023. № 11. С. 460–464. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/108>

28. Дуфенюк О. М. Дискурс про «злі наміри» у використанні права в кримінальному провадженні: сутність дисбалансу та концептуальна модель протидії. *Право і суспільство*. 2023. № 2. С. 208–217. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.2.2.31>

29. Дуфенюк О. М. Оптимізація балансу освіти й практики як чинник підвищення якості кримінального провадження. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 335–341. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.58>

30. Дуфенюк О. М. Полярність та конвергенція об'єктивності та суб'єктивності у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. № 1 (48). С. 110–116. DOI: [10.32782/ruuv.v1.2023.22](https://doi.org/10.32782/ruuv.v1.2023.22)

31. Дуфенюк О. М. Баланс моралі та права у кримінальному провадженні. *Юридичний електронний журнал*. 2023. № 4. С. 559–563. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/133>

32. Дуфенюк О. М. Концепт балансу у теоретико-правовому та кримінально-процесуальному дискурсі. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. 2023. № 13. С. 6–11. DOI: <https://doi.org/10.32782/2616-7611-2023-13-01>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

33. Дуфенюк О. М. Як технологія 3D сканування змінює якість розслідування кримінальних правопорушень. *Проблеми застосування інформаційних технологій правоохоронними структурами України та вищими навчальними закладами зі специфічними умовами навчання* : збірник наукових статей за матеріалами доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 22 грудня 2017 р.). Львів : ЛьВДУВС, 2018. С. 35–39.

34. Дуфенюк О. М. Європейські стандарти судово-експертної діяльності в Україні: основні напрямки та перспективи впровадження. *Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції* : матеріали Всеукраїнської конференції (м. Львів, 29 березня 2019 р.). Львів : СПОЛОМ, 2019. С. 126–130.

35. Дуфенюк О. М. Міжнародний досвід протидії поліцейській корупції. *Проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та*

криміналістичного забезпечення прав особи в Україні : матеріали Міжнародної конференції (м. Львів, 7 червня 2019 р.). Львів : НУ «ЛП», 2019. С. 76–79.

36. Дуфенюк О. М. Участь України у творенні єдиного європейського експертного простору. *Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 8 червня 2018 р.). Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2018. С. 67–70.

37. Дуфенюк О. М. Перевірка доброчесності поліцейських: поняття, види та міжнародна практика. *Проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, припинення та превенції корупційних проявів* : матеріали постійно діючого науково-практичного семінару (м. Львів, 24 травня 2019 р.). Львів : ЛьВДУВС, 2019. С. 58–64.

38. Дуфенюк О. М. Тактика огляду з «висоти пташиного польоту» або дрони на службі в органах поліції. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : матеріали науково-практичного семінару (м. Львів, 25 жовтня 2019 р.). Львів : ЛьВДУВС, 2019. С. 37–41.

39. Дуфенюк О. М. Феміда над мікроскопом або «наукові докази» у кримінальному провадженні (питання термінології). *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 8 листопада 2019 р.). Львів : ЛьВДУВС, 2019. С. 52–54.

40. Дуфенюк О. М. Ризики неналежного застосування правових позицій Європейського суду з прав людини українською Фемідою. *Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції* : матеріали доповідей, виступів і повідомлень учасників V-го Всеукраїнського круглого столу (м. Львів, 9 грудня 2019 р.). Львів : ПП «Видавництво «БОНА», 2019. С. 80–83.

41. Дуфенюк О. М. Напрями використання безпілотних літальних апаратів (дронів) органами поліції. *Інформаційні технології в освіті та практиці* : збірник наукових статей за матеріалами доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 20 грудня 2019 р.). Львів : ЛьВДУВС, 2019. С. 162–165.

42. Дуфенюк О. М. Епоха Facebook – нові виклики і нові можливості для поліції. *Нові виклики в епоху постмодерну* : збірник тез доповідей науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті віце-президента Кримінологічної асоціації України, професора О. М. Литвака (м. Харків, 23 квітня 2020 р.). Харків : ХНУВС, 2020. С. 164–166.

43. Дуфенюк О. М. Війна як виклик для системи кримінального правосуддя. *Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 19–20 травня 2020 р.). Полтава : ПШП. 2020. С. 61–65.

44. Дуфенюк О. М. Використання соціальних мереж у протидії злочинності – нові виклики і нові можливості. *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції* : матеріали науково-практичного семінару (м. Львів, 22 травня 2020 р.). Львів : ЛьВДУВС, 2020. С. 56–61.

45. Дуфенюк О. М. CSI-ефект: позитивний та негативний вплив фільмів криміналістичного жанру. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19 листопада 2020 р.). Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. С. 173–177.

46. Дуфенюк О. М. Угода про визнання винуватості у кримінальному провадженні в світлі закордонної наукової доктрини. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави* : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 31 березня 2021 р.). Одеса : ОДУВС, 2021. С. 166–167.

47. Дуфенюк О. М. Інституційний баланс як умова дотримання прав людини у системі кримінальної юстиції. *Незалежність України: права людини та національна безпека* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 21 травня 2021 р.). Львів : ННППЮ, 2021. С. 154–157.

48. Дуфенюк О. М. Баланс «мета-засоби» в американському кримінальному процесі. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи* : матеріали засідання круглого столу (м. Львів, 11 червня 2021 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2021. С. 184–189.

49. Дуфенюк О. М. Структура інституційного середовища кримінального провадження. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 5 листопада 2021 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2021. С. 61–65.

50. Дуфенюк О. М. Баланс навантаження, якості виконання завдань та розумних строків у кримінальному провадженні. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : матеріали науково-практичного семінару (м. Львів, 26 листопада 2021 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2021. С. 42–46.

51. Дуфенюк О. М. Матеріальне забезпечення інституційної інфраструктури кримінального провадження. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 11 грудня 2021 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2021. С. 242–246.

52. Дуфенюк О. М. Баланс цінностей та інтересів у кримінальному провадженні в умовах війни. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану* : матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 26 травня 2022 р.). Київ : НАВС, 2022. С. 66–70.

53. Дуфенюк О. М. Вплив дерогації на баланс інтересів у кримінальному провадженні в умовах війни. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції (пам'яті В. П. Колгана)* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 27 травня 2022 р.). Хмельницький : ХУУП ім. Леоніда Юзькова, 2022. С. 68–71.

54. Дуфенюк О. М. Війна як додатковий виклик для системи протидії торгівлі людьми. *Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції в умовах воєнного або надзвичайного стану* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 3 червня 2022 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 73–78.

55. Дуфенюк О. М. Оптимум Парето у кримінальному провадженні на прикладі останніх «воєнних новел». *Українська кримінальна юстиція в умовах війни* : матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 103–106.

56. Дуфенюк О. М. Принцип пропорційності при балансуванні інтересів у кримінальному процесі: дебати критиків та прихильників. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи* : матеріали засідання круглого столу (м. Львів, 23 вересня 2022 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 149–153.

57. Дуфенюк О. М. Вплив «воєнних новел» в законодавстві на баланс приватних та публічних інтересів у кримінальному провадженні. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 21 жовтня 2022 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 129–134.

58. Дуфенюк О. М. Штучний інтелект як засіб забезпечення балансу в дихотомії «об'єктивність – суб'єктивність» у кримінальному провадженні. *Міжнародна науково-практична конференція ТНУ до 160-річчя від дня народження В. І. Вернадського* : матеріали (м. Київ, 16–17 березня 2023 р.). Частина 2. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 88–92. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-21>

59. Дуфенюк О. М. Аксиоми балансу об'єктивності та суб'єктивності у кримінальному провадженні. *Правові засади організації та здійснення публічної влади* : збірник тез VI Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 85-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Л. П. Юзькова (м. Хмельницький, 31 березня 2023 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова, 2023. С. 159–161.

60. Дуфенюк О. М. Теоретичні уявлення про баланс у кримінальному провадженні: особистісний рівень. *Актуальні проблеми приватного та публічного права* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 94-річчю з дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора О. І. Процевського (м. Харків, 31 березня 2023 р.). Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 451–453.

61. Дуфенюк О. М. Баланс між юридичною освітою та вимогами практики кримінального провадження. *Актуальні проблеми права, психології та педагогіки в умовах війни* : матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Біла Церква, 13 квітня 2023 р.). Біла Церква : БНАУ, 2023. С. 40–43.

62. Дуфенюк О. М. Методологічні засади дослідження балансу в кримінальному провадженні. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 26 травня 2023 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 54–56.

**Наукові праці, які додатково відображають
наукові результати дисертації**

63. Дуфенюк О. М., Ковальська М. Ю. Новітні технології у практиці досудового розслідування на прикладі використання 3D-сканерів та смартфонів при огляді місця події. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 2. С. 302–305.

Особистий внесок здобувачки: обґрунтовано актуальність та важливість впровадження інноваційних технологій у практику досудового розслідування.

64. Дуфенюк О. М. Кримінальне провадження у філософській рефлексії. *Митна справа*. 2014. № 3 (93). Ч. 2. С. 77–83.

65. Дуфенюк О. М. Експертиза у кримінальному провадженні за законодавством України та Польщі: порівняльне дослідження : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 272 с.

66. Дуфенюк О. М., Марко О. І. Інноваційні технології 3D-сканування у криміналістичній діяльності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С. 313–315.

Особистий внесок здобувачки: визначено напрями використання технології 3D-сканування під час збирання, дослідження та оцінки доказів у кримінальному провадженні.

67. Дуфенюк О. М. Інновації у розслідуванні ДТП на прикладі застосування 3D технологій. *Інформаційні технології в освіті та практиці* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 17 грудня 2021 р.). Львів : ЛьвДУС, 2021. С. 20–22.

68. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів в Україні: виклики, стандарти, інновації. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. № 1. Р. 46–56. DOI: <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-1-6>

АНОТАЦІЯ

Дуфенюк О. М. Концептуальна модель балансу в кримінальному провадженні: інституційний, правозастосовний, особистісний рівні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальностями: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень; 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність – Львівський державний університет внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України, Львів, 2023.

Дисертація є першою в Україні кваліфікаційною науковою працею, в якій запропоновано нове вирішення теоретико-прикладної проблеми, що має загальнонаціональне значення і полягає у формуванні концептуальної моделі балансу в кримінальному провадженні.

У роботі доведено, що ідея балансу в праві має генетичні зв'язки з ідеями справедливості, гармонії суспільного життя, недопущення свавілля, та кодується у розмаїтті підходів домінантних правових доктрин у різні історичні періоди аж до середини ХХ ст., коли цей напрям став трендом американської та європейської юриспруденції, набув більш конкретизованого змісту і зводився до дискурсу про цінності та інтереси сторін, які постали перед обличчям суду. Розкрито природу балансу як засади функціонування кримінального провадження, як процесу знаходження рівноваги, узгодженості, пропорційності і як правового явища, якому властиві системотворчий потенціал, білатеральність, динамічність, і який має відповідати усталеним уявленням про справедливість у демократичному суспільстві. Розроблено концептуальну модель забезпечення балансу в кримінальному провадженні, яка охоплює (1) інституційний, (2) правозастосовний, (3) особистісний рівні. Інституційний рівень балансу передбачає узгодження повноважень, функцій, предмета відання органів, уповноважених здійснювати кримінальне провадження, а також баланс у дихотоміях: «завдання – ресурси», «мета – засоби», «національне – наднаціональне». Правозастосовний рівень балансу передбачає субрівні: баланс приватних і публічних цінностей та інтересів, баланс процесуальних можливостей, баланс правових позицій, баланс науки і практики, баланс змісту і форми. На особистісному рівні актуалізується баланс об'єктивності та суб'єктивності, освіти та практики, моралі та права. Така системна парадигма стала основою для диференціації розділів та підрозділів дисертаційної роботи. Наголошено, що баланс у кримінальному провадженні слід розглядати як індикативну ознаку розвитку демократичних інституцій та втілення ідеї верховенства права у державі, а запропонована системна візія формує засадничі підвалини для стратегічного планування розвитку профільних структур; діагностики ризиків порушення рівноваги та кризових ситуацій, усунення чинників, які мають потенційний руйнівний вплив на систему кримінального провадження, втрату довіри суспільства до державних інституцій; адаптації органів досудового розслідування, прокуратури та суду до нових викликів та умов функціонування; генерування та впровадження інноваційних проєктів у досудове розслідування та судове провадження.

Ключові слова: верховенство права, справедливе правосуддя, баланс, кримінальне провадження, сторона обвинувачення, сторона захисту, органи досудового розслідування, інституціоналізація, приватні інтереси, публічні інтереси, тест пропорційності, криміналістична діяльність, кримінальна процесуальна форма, моральні основи кримінальної процесуальної діяльності.

SUMMARY

Dufeniuk O. M. Conceptual model of balance in criminal proceedings: institutional, law application, personal levels. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Law in specialties: 12.00.01 – Theory and History of State and Law; History of Political and Legal Doctrines; 12.00.09 – Criminal Process and Criminalistics; Forensic Science; Operational and Investigative Activities – Lviv State University of Internal Affairs, Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2023.

The dissertation is the first qualifying research in Ukraine to propose a novel solution to a theoretical and applied problem of national importance, which is to form a conceptual model of balance in criminal proceedings.

It is proved that the concept of balance in law has genetic links to ideas of justice, harmony in societal life, prevention of arbitrariness, and is encoded in a variety of approaches within dominant legal doctrines throughout different historical periods, up to the mid-20th century when this direction became a trend in American and European jurisprudence, acquiring a more specific content and reducing itself to a discourse on the values and interests of the parties before the court. A conceptual model for ensuring balance in criminal proceedings has been developed, which covers (1) institutional level, (2) level of law application, and 3) personal level. The institutional level of balance involves the coordination of powers, functions, and the scope of authority of the bodies authorized to conduct criminal proceedings, as well as balance in the dichotomies such as „tasks – resources”, „rpose – means”, and „national – supranational” The level of law application of the balance includes the sub-levels: balance between private and public values and interests, balance of procedural capabilities, balance of legal positions, balance of science and practice, balance of content and form. At the personal level, the balance between objectivity and subjectivity, education and practice, morality and law is emphasized. This systemic paradigm serves as the foundation for differentiating sections and subsections within the dissertation. It is emphasized that balance in criminal proceedings should be regarded as an indicative feature of the development of democratic institutions and the embodiment of the rule of law in the state, and the proposed systemic vision forms the fundamental basis for strategic planning of the development of specialized structures; diagnosing risks of imbalance and crisis situations; eliminating factors which have a potentially destructive impact on the criminal proceedings system, the loss of societal trust in state institutions; adapting pre-trial investigation bodies, the prosecution, and the judiciary to new challenges and operational conditions; as well as generating and implementing innovative projects in pre-trial investigation and judicial proceedings.

The essence of the concept of institutionalization in criminal proceedings and institutional balance is revealed. Elements of the institutional environment of criminal proceedings are identified. Characteristics and legal mechanisms for ensuring balance in private and public interests in criminal proceedings have been defined. Scientific views on the concept of abuse of rights have been improved, which is seen in the justification for the use of the term „unfair use of of rights” as more relevant, the introduction of the *bona fides* principle in criminal procedural legislation, as well as the generalization of typical areas and methods of unfair use

of procedural rights; forming at the conceptual level of a systemic mechanism for counteracting this phenomenon through the application of proactive and reactive measures based on (1) formal-temporal, (2) substantive, and (3) moral-ethical criteria. The justification for distinguishing between private and public legal positions in criminal proceedings has been substantiated. Their content, structure, individual characteristics, and differences have been defined, and a multi-vector system of balancing of legal positions in criminal proceedings has been developed. Additional criteria for classifying the legal positions of the Supreme Court based on content and the sphere of influence have been introduced. The essence of the synergy between legal science and practice on the example of criminal proceedings has been revealed. It has been substantiated that both the science and practice of criminal proceedings require adaptation to global legal, social, and security mega-trends. These trends have been characterized, which makes it possible to predict the transformation of criminal proceedings in the temporal perspective. An authorial definition of the concept of legal inclusion has been proposed, which denotes the principle of state functioning and the direction of humanitarian policy based on the idea of „society for all” and which encompasses measures to ensure social integration in the exercise of rights, freedoms, legitimate interests, strengthening of guarantees of access to legal products and services, access to the legal profession, and also to overcome the social exclusion of individuals in conflict with the law.

Taking into account the mega-trend of digitization, as well as the significant advantages of documenting forensic information using the latest technologies (such as 3D scanning and unmanned aerial vehicles), it is suggested to create of a specialized innovation department within the Main Directorate of the National Police in each region, which would be responsible for implementing such technologies in practice and executing tactical tasks in "field" conditions. The expediency of forming a separate branch of military forensics has been underscored, the subject matter of which includes the development of theoretical principles and practical recommendations for collecting, investigating, assessing, and utilizing evidence of war crimes, as well as study the peculiarities of conducting investigative (search) actions and the implementation of specific forensic methods of investigating criminal offenses in the context of complex geopolitical, legal, security, tactical, logistical, information and communication challenges determined by aggressive warfare. The content of media forensic pseudoscience has been defined, and a typology of its impact on society (CSI effect) has been proposed. Based on this, the expediency of implementing a reverse model of proactive counteraction to potential risks of deformation of the general public perception of the synergy between science and practice in criminal proceedings has been established. In the context of the discourse on the balance of content and form of criminal proceedings, it has been argued that formalism can have both positive and negative connotations. The essence of standard, aberrational, and hybrid formalism in criminal proceedings has been revealed. A typology of mechanisms for reducing subjectivity in criminal proceedings has

been developed. The expediency of changing approaches to the educational process, reforming the institute of mentoring and advanced training has been substantiated. Additionally, an optimization of the institute of the investigator's assistant has been proposed. The arguments of critics and proponents of the institute of dissenting opinion of the judge have been summarized.

Key words: rule of law, fair justice, balance, criminal proceedings, prosecution, defense, pre-trial investigation bodies, institutionalization, private interests, public interests, proportionality test, forensic activities, criminal procedural form, moral foundations of criminal procedural activities.

Підписано до друку 06.12.2023 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 2,0.
Тираж 50 прим. Зам. № 95-23.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.